

FÂRÛK-U ÂZAM HZ. ÖMER (radıyallahu anh)

1. Doğumu-Nesebi

Hiz. Ömer, meşhur Fil Vak'ası'ndan 13 yıl sonra doğmuştur. Asıl adı Ömer b. Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzza b. Reyâh b. Abdillâh b. Kurt b. Rizah b. Ady b. Kâ'b b. Lüeyy b. Gâlibi'l-Kureşî. Künyesi ise Ebû Hafs'dır. Kureyş kabilesinin Mahzûm oymağına mensub olan Hiz. Ömer'in annesinin adı Hanteme binti Haşim'dir.

2. Şemâli

Hiz. Ömer, uzun boylu, iri cüsseli, beyaz tenli, alnı geniş, bıyıkları uzun ve saçları dökük birisiydi. Çocukluğunda deve çobanlığı yapan Hiz. Ömer, gençliğinde neseb ilmi, silah kullanma gibi Araplarca şerefli işler arasında kabul edilen şeylerle meşgul oluyordu. Hiz. Ömer aynı zamanda çok iyi bir hatipti.

3. Ailesi

Hiz. Ömer, 8 erkek 4 kız çocuk babasıdır. Oğulları arasında Abdullâh, Abdurrahman, Âsım, İslâm tarihine çeşitli özellikleri ile mâl olmuş meşhur kişilerdir. Abdullâh, hadîs ve fıkıh; Âsım, ilim, fazilet, zühd ve takvası ile meşhurdur. Kızlarından Hiz. Hafsa ise Hiz. Peygamber ile evlenme şerefine nâil olarak, bütün mü'minlerin annesi olma unvanını kazanmıştır.

4. Lâkabi

Hiz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Allah'ım, Ömer b. Hattâb veya Ebû Cehil'den senin nazarında sevimli olanı ile İslâm'ı güçlendir." [Tirmizî, Menâkıb 18] duasının mazharı olan Hiz. Ömer'in lâkabi "Fârûk"tur. Fârûk, hak ile bâtılın arasını ayıran demektir. Hayatını bu çizgi üzerinde hiç sapmadan sürdüren Hiz. Ömer'e bu lâkab, bizatihi İnsanlığın İftihar Tablosu Hiz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından verilmiştir. Hikâyesi ise şöyledir:

Müslüman oluşunu "her şeye rağmen" deyip ilk açığa vuran kişiler arasında yer alan Hiz. Ömer, Müslümanlığını müteakip Hiz. Peygamber'e şu suali sorar: "Ya Resûlallah! Biz ölsek de yaşasak da hak üzere değil miyiz?" Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu suale "Evet, siz ölseyiz de yaşasanız da hak üzeresiniz." cevabını verir. Fıtratında hak ve hakikati bir tohum hâlinde saklayıp bunu İslâm ile açığa çıkaran bu dev kâmet, birden ayağa kalkar ve Efendimiz'e "Allah seni hak üzere gönderdi, öyleyse neden gizlenelim, artık açığa çıkalım!" der. O güne

kadar Dâru'l-Erkâm'da gizlenen Müslümanlar, ortada Allah Resûlü, sağında ve solunda Hz. Ömer ile Hz. Hamza olduğu hâlde, Mekke içine çıkıp, Kâ'be'ye kadar giderler. İşte o gün Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ömer'e "Fâruk" unvanını verir.

5. Müslüman Oluşu

Abdullah b. Mes'ûd'a "Cevâhir kadrini, cevher-fürûşân olmayan bilmez." fehvâsınca "O Müslüman olduğundan beri hep izzetli olmuşuzdur." sözünü söyleten Hz. Ömer'in İslâm'a girişi hakkında kaynaklarda şu rivayetlere rastlıyoruz. Hz. Ömer, kendisi anlatıyor: "Resûlullah'a kendimi arz etmek için çıktım. Fakat onun benden önce mescide girdiğini ve Hâkka sûresini okumaya başladığını görünce, arkasına oturdum. O Kur'ân'ı okudukça ben şaşırıyordum. Bir ara (içimden), bu Kureş'in dediği gibi bir şâirdir, dedim. Bunun üzerine 'Bu Kur'ân, pek kerim bir elçinin (getirip okuduğu) sözdür. O, bir şairin sözü değildir, inanmanız ne de az sizin!' (Hâkka, 69/40-41) âyetini okudu. Ardından, öyleyse kâhindir dedim. Ama 'O bir kâhinin sözü de değil! Ne de az düşünüyorsunuz!' ve devamla 'O, Rabbülâlemin'den indirilen bir derstir. Eğer o Resûl bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı, onu elimizle yakalar, sonra da onun şah damarını keserdik.' (Hâkka, 69/42-46) âyetlerini okudu. Artık bundan sonra İslâm, kalbime her yönüyle oturdu."

Bu konuda daha meşhur olan bir başka rivayet ise şöyledir: Hz. Ömer, bir gün kılıcını kuşanarak Resûl-i Ekrem Efendimizi öldürme niyetiyle yola çıkar. Yolda Nuaym b. Abdullah ile karşılaşır. Nereye gittiğini soran Nuaym'a niyetini söyler. Nuaym, "Muhammed'i öldürdüğün takdirde, Benî Zühre ve Benî Haşim kabilelerinden kendini nasıl koruyacaksın?" der. Bu söz, Ömer'in niyetinde bir değişiklik meydana getirmez. Hatta "O, babalarının dinini terk etti, sâbii oldu!" diye karşılık verir. Bunun üzerine Nuaym "Ömer, sana bundan daha garibini söyleyeyim mi?" der ve ilave eder: "Enişten ve kız kardeşin de dinlerini değiştirdiler." Bu sözleri işiten Hz. Ömer öfkeli bir hâlde yolunu değiştirerek, kız kardeşinin evine gider. O arada Habbâb b. Eret, evde yeni nâzil olan Tâhâ sûresini tâlim etmektedir. Ömer'in gelişini duyan kız kardeşi Fatıma ve beyi Saîd b. Zeyd, Habbâb'ı saklarlar, Kur'ân parçalarını da bir yere gizlerler.

Dışarıdan sesleri duyarak içeri giren Ömer, kız kardeşine, işittiği seslerin ne olduğunu sorar. Bu sorusuna net bir cevap alamayan Ömer, galiba dininizi değiştirdiniz, der. Kız kardeşinden "Ömer, eğer hak senin dininde değilse, ne yaparsın?" sözlerini işitir işitmez, kız kardeşini döver. Kız kardeşi yüzünden kanlar akarken gerçeği haykırarak, kelime-i şهادet getirir. Bu manzara karşısında insafa gelen Ömer onlardan, okudukları şeyleri getirmelerini ister. Tâhâ

sûresini baştan “Muhakkak ki ben Allah’ım. Benden başka tanrı yoktur. (Yalnız) Bana kulluk et ve Beni anmak için namaz kıl.”(Tâhâ, 20/14) âyetine kadar okur okumaz, “Bana Muhammed’in yerini gösterin.” der. Bu arada Habbâb, saklandığı yerden çıkarak, Allah Resûlü’nün ‘İslâm’ı Ebû Cehil veya Ömer ile aziz et.’[Tirmizî, Menâkıb, 16; Müsned, 2:95; İbn Hibban, nr. 6881.] duasını anlatır. Bundan sonrasını Hz. Ömer’in ağzından dinleyelim: “Safa tepesi yanında bulunan Allah Resûlü’nün yanına gidip karşısına oturdum. Resûlullah gömleğimden tutup bana; “Ey Ömer, Müslüman ol. Allah’ım ona hidayet ver.” dedi. Ben de kelime-i şهادet getirerek Müslüman oldum. Bunun üzerine Müslümanlar öyle yüksek sesle tekbir getirdiler ki Mekke’nin sokakları o sesle inledi.

Bir başka rivayette ise Daru’l-Erkam’a gelen Ömer, Hz. Hamza tarafından içeri alınır. Efendimiz kendisine “Bu hâlimden vazgeçmeyecek misin Ya Ömer? Yoksa Allah’ın, Velîd b. Mugîre hakkında indirdiği gibi senin hakkında da rezil rüsvay edici, ibret verici âyetler indirmesini mi bekliyorsun? Allah’ım, bu Ömer b. Hattâb. Dinini Ömer ile aziz kıl Allah’ım.” der.

Hz. Ömer’in Müslüman oluşu hakkında bir diğer rivayet ise şöyledir. Hz. Ömer kendisi anlatıyor. “Kız kardeşimi sarstıktan sonra evden Kâbe’ye doğru çıktım. Kâbe’nin örtüsü altına o karanlık gecede gizlendim. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi. Bir müddet namaz kıldı. O geceye gelinceye kadar hiç duymadığım şeyleri duydum. Namazdan sonra Allah Resûlü’nü takip ettim. Beni yolda fark etti. ‘Kim o?’ deyince, Ömer dedim. ‘Gece ve gündüz beni hiç terk etmeyecek misin?’ deyince, beddua edeceğinden endişe ettim ve hemen Müslüman oldum. Allah Resûlü bana ‘Müslümanlığımı gizle!’ dedi. Ben de Sen’i hak ile gönderen Allah’a kasem olsun ki şirki ilan ettiğim gibi Müslümanlığımı da ilan edeceğim, dedim. Ebû Nuaym el-İsfahanî’nin Hilyetu’l-Evliyâ’sında naklettiği bu rivayet birkaç farklı nokta ile İbn Kesir’in telif ettiği el-Bidâye ve’n-Nihâye’de de yer alır. Buna göre Hz. Ömer, Hz. Peygamber’in Kur’ân okuyuşu karşısında ağlar ve gönlü İslâm’a açılır. Daha sonra Allah Resûlü’nü takip eder. Hz. Peygamber, takip edildiğini fark ettiğinde, kötülük yapmak için bu işin yapıldığını zannederek Hz. Ömer’e “Bu vakitte ne işin var!” diye çıkışır. Hz. Ömer de Müslüman olma dileğini ileterek, Müslüman olur.

6. Çeşitli Yönleriyle Hz. Ömer

Müslüman olmakla, İnsanlığın İftihar Tablosu Hz. Muhammed ’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) terbiyesi altına girerek, İslâm’ın sadık bir talebesi, sonraki dönemleri itibarıyla de bütün

insanlığa üstad olan Hz. Ömer, İslâm öncesinde yetiştiği toplumun izlerini taşıyan birisiydi. Develerle güreş yapar, herkese sataşır, alabildiğine cesur, azametli, heybetli ve sözü dinlenir bir insandı. Fakat Müslüman olmakla bunlar yerini birer birer İslâmî çizgide olması gereken hasletlere bıraktı. Artık karşımızda, karıncaya bile basmayan, hassas, ince ruhlu muhasebe duygusu ile dopdolu, cihad aşkıyla yanan, mazlumun, mağdurun yanında olan dev bir kâmet vardı. İslâm'ın emir ve yasaklarını sistematize ederek, onun devlet hâline gelmesinde inkâr edilmez rolü olan Hz. Ömer'i, sayılamayacak kadar çok yönlerinden bazıları ile tanımaya ve tanıtmaya çalışalım.

a. Sabrı

Mekke dönemi, bütün Müslümanlar için çilenin, ıstırapın, gözyaşının, hasretin ve daha nice olumsuzlukların yudum yudum yudumlandığı bir dönemdir. Tam on üç sene, başta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere, İslâmiyet'e giren herkes, toplum yapısındaki mevkiine göre bu olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. Evet, küfürle başları dönmüş, bakışları buğulanmış bu insanlar, "Rabbim Allah" diyenlere karşı ilan-ı harb etmişlerdi. Kaldı ki bu sadece Mekke dönemi ile de kayıtlı değildi. Aynı ıstıraplı, çileli, işkenceli hayat, değişik boyutları ile Medine dönemi için de geçerliydi. İşte Hz. Ömer, bütün bunlardan nasibini aldı. İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre babası, Müslüman olduğunu, Kâ'be'nin en kalabalık olduğu bir an, Mekke'nin en gür sesli adamı Cemil b. Ma'mer'e ilan ettirir. Bunun üzerine Kureyşliler, "Ömer, dininden dönmüş!" deyip ona saldırırlar. Yaklaşık öğleye kadar devam eden karşılıklı vuruşmalar, Âs b. Vâil'in gelmesiyle son bulur. O, Kureyşlilere "Nedir bu hâliniz?" der. Aldığı cevap karşısında da "Bırakın onu. Adam kendisine bir yol seçmiş. Ne istiyorsunuz ondan. Hem Adıyy oğullarının, ileri gelenlerini size böyle teslim edeceğini mi sanıyorsunuz?" diyerek Hz. Ömer'in serbest bırakılmasını sağlar.

Hz. Ömer'in sabrını, sadece yukarıda arz ettiğimiz misalde olduğu gibi başkalarından görülen eziyet ve işkenceye rağmen dini terk etmeme şeklinde anlamak yanlıştır. Bu anlayış, sabrın mânâsını alabildiğine daraltmaktadır. O, İslâm öncesi müreffeh hayatında istediği her şeyi alıp yiyebilirken, daha sonraları günlerce aç kaldığı olmuştur. Yetiştigi devir ve çevrenin her türlü (İslâm'a göre) menfî izlerini taşıyan ve hayatına tatbik eden Hz. Ömer, bunları bir çırpıda terk etmiştir. Bütün bunlar onun sabrının değişik boyutlardaki tezahürlerinden ibarettir.

b. Zühdü

Hız. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Eğer benden sonra peygamber gelecek olsaydı, bu Ömer olurdu." [Tirmizî, Menâkıb 18] beyanı ışığında, peygamberâne bir fitrat taşıdığını öğrendiğimiz Hız. Ömer, zühd konusunda zirvelerde bir hayat yaşıyordu. Halîfeliği sırasında on iki yamalı bir cübbe giymesi; Kâdisiye Savaşı'nda elde edilip kendisine gönderilen ganimetler karşısında hıçkırır hıçkırır ağlayıp "Bugün sevinç ve keyif günüdür, gülmen gerekirken ağlıyorsun!" diyenlere "Evet, doğrudur ama Allah kimlere bolluk vermiş ise mutlaka aralarına düşmanlık ve dargınlık koymuştur." diyerek bir taraftan dünya malına meyl ü muhabbeti olmadığına diğer taraftan toplumları helâke götüren, Allah'ın umumî bir kanununa işaret etmesi; bir gün arkadaşları ile mezbelelikten geçerken duyulan kokular karşısında "İşte hırs ile koştuğunuz dünyanız budur!" diyerek onları irşadı; çeşit çeşit elbiseler giyme imkânı olduğu hâlde, bir tek elbise ile idare etmesi ve onu giyilemeyecek dereceye gelinceye kadar giymesi, onun zühdü hakkında fikir vermeye yetecek misallerdir.

İkrime b. Hâlid anlatıyor: Bir gün Hız. Hafsa, İbn Ömer ve İbn Mutî, Hız. Ömer'e "Eğer lezzetli ve kuvvetli yemekler yersen daha iyi vazife görebilirsin." derler. Bu teklif karşısında Hız. Ömer "Biliyorum ki hepiniz benim hakkımda sâdık ve hayırhâh kimselersiniz. Fakat ben iki arkadaşımı belli bir yolu takip eder gördüm. Eğer onların yolundan ayrılırsam, vardıkları konağa yetişemem." diye cevap verir.

Şu sözler de ona aittir: "Tamahkârlık fakirliktir. Başkalarından bir şey beklememek ise zenginliktir."

"Kış mevsimi âbidlerin ganimetidir."

"Allah'a yemin olsun ki biz hayatın lezzetlerine önem vermeyiz. Eğer bir oğlağın kesilip, pişirilmesini, en güzel ekmeklerin yapılmasını, kuru üzümün suya konulup keklik gözü gibi olunca bana getirilmesini emretseydim, yapardım, bu oğlaktan yer, bu hoşaftan içerdim. Fakat biz bu zevklerimizi âhîret hayatımıza bırakmak istiyoruz. Çünkü Allah ötede 'Siz bütün güzel şeylerinizi dünya hayatında harcadınız, onların zevkini sürdürdünüz' (Ahkâf, 46/20) buyuracaktır."

c. Muhasebe ve Murakabesi

Nefis ve vicdan mekanizmalarını oluşturan her şeyi sorgulamak anlamına gelen muhasebe ve murakabe, İslâm'ın insanlığa kazandırmak istediği önemli bir davranıştır. İslâm'ın güzelliklerine uyanamamış ve onun kriterlerine göre hayat sürdürmeyenler, 'otokontrol' deyip

bunu hayata geçirmek, böylece birçok menfî düşünce ve fiillerin önünü almak isteseler de bunda başarılı olmaları düşünülemez. Evet, ukbayı dünya gibi mütalâa etmeyen, burada yaptığı küçük-büyük her şeyin orada hesabını vereceğine inanmayan, Cennet, Cehennem gibi mefhumlara alabildiğine kapalı insanların otokontrolleri sadece bir aldatmacadan ibarettir.

İşte sadece bizim dünyamızda görülen, gerçek mânâ ve muhtevasını İslâm ile bulan muhasebe ve murakabe, Hz. Ömer gibi dünyada iken Cennet’le müjdelenmiş devâsâ bir kâmette doruk noktadadır.

Hz. Ömer’in muhasebesine ait örnekleri aşağıda okurken, onun hiç kimseye hesap vermeye mecbur olmadığı koskoca bir İslâm devletinin halîfesi olduğunu unutmamakta yarar var. Buna rağmen bu idrak, bu şuur, bu iz’an karşısında hayret etmemek mümkün değil.

“Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekin. Tartılmadan önce nefsinizi tartın.”

“Allah’a yemin olsun ki yeryüzü dolusu altınım olsaydı, O’nun azabı gelmezden önce hepsini verip kendimi o azabtan kurtarmaya çalışırdım.”

“İnsanların en iyisi bana ayıplarımı gösterendir.”

“Eğer Fırat kıyısında bir deve kaybolarak ölüp gitse (veya bir koyun suya düşüp boğulsa) Allah’ın onu bana soracağından korkarım.”

Yerden bir saman çöpü alarak “Keşke şu saman çöpü olsaydım; keşke hiç yaratılmasaydım; keşke annem beni hiç doğurmasaydı; keşke hiçbir şey olmasaydım; keşke unutulup gitseydim, keşke bir koç olsaydım. Sahiplerim kendilerine göre beni besleyip, sevdikleri için kesseydiler. Etimin bir kısmını kebab, bir kısmını kavurma yapıp yeseler, sonra dışkı olarak dışarı atsaydılar; ama beşer olmasaydım.” “Eğer gökten birisi seslenerek ‘Ey insanlar, biriniz hariç hepiniz Cehennem’e gireceksiniz!’ deseydi, o kişi ben olabilirim diye ümitlenir, ‘Ey insanlar, biriniz hariç hepiniz Cennet’e gireceksiniz.’ deseydi, o kişi ben olabilirim korkusunu taşırdım.”

“Benim valilerimden biri, halkına zulmetse, o zulüm bana ulaşırsa, ben de onun o hâlini değiştirmesem, o zaman ben zulmetmişim demektir.”

İbn Ömer anlatıyor: “Vefatından az önceydi. Şöyle söyleniyordu ‘Eğer Rabbim bana merhamet etmeyecek olursa, vay benim hâlime, vay anamın hâline.’”

Bunlar, bugünün insanının, kadınıyla erkeğiyle, idarecisiyle, ibadet ü taatında derinleşeniyle, derinleşemeyeniyle; hâsılı herkesin ama herkesin düşünce ufuklarını açacak, hayat çizgisine yön verecek çok ince sözler!

ç. Allah ile İrtibatı

“Allah ile irtibat” ilk bakışta çok müphem bir kavram. Bundan ne kastedildiği ancak beyanla anlaşılabilir. Zira O’nun Kayyumiyetinin tecellileri ile hayatını sürdürebilen kâinat ve onun içindeki tüm varlıkların Allah’tan kopuk olduğu söylenemez ki! O’ndan kopukluk, ferdî planda ölümün, umumî planda kıyametin kopması demektir. Hz. Ömer gibi bir dâhinin İslâm’a uyandıktan sonra Allah’tan kopuk olduğu düşünülemez bile. Öyleyse Hz. Ömer’in Allah ile irtibatı derken, bu irtibat vesilelerinin en kuvvetlisi olan namazı, daha doğrusu onun namazını kastedtiğimizi ifade edelim. Evet, namaz Ma’bud-kul münasebetinin en kestirme yolu, irtibat vesilelerinden en çok başvurulanı ve şartlarına riayetle madde-mânâ bütünlüğü içinde eda edilirse insanı Allah’a ulaştırır bir unsurdur.

Geceleri kalkıp sabahlara kadar namaz kılan, yana-yakıla dua eden Hz. Ömer, aile efradını da gece ibadeti için “Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) Biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takva iledir.” (Tâhâ, 20/132) âyetini okuyarak uyandırır. Ağlamaktan dolayı yüzünde iki siyah çizgi oluşan, gönül ve kalb dünyamızın mimarlarından, mânâ âleminin sultanlarından olan Hz. Ömer, cemaat içinde kendini tutamayıp ağladığında sesi arka saflardan işitilecek kadar kendinden geçerdi. Çoğu zaman âyetlerin gerisini ağlamasından dolayı getiremez, bazen düşer, bayılır (daha sonra insanlar onu hasta zannederek evine ziyarete giderler) bazen de rükûa giderdi. Bir keresinde, Yûsuf sûresinde “Ben gam ve kederimi sadece Allah’a arz ediyorum” (Yusuf, 12/86) âyetine gelip takılmış ve âyeti tamamlayamadan rükûa gitmişti.

Hz. Ömer, Rabbi ile irtibat adına namaza durduğunda, bu dünya ile olan bütün bağlarını koparır, kendini mânâ âleminin huzur iklimine salar ve âdetâ kendinden geçerdi. Nitekim Ebû Lü’lü isimli talihsiz tarafından namazda iken hançerlendiğinde, kendi ifadesine göre üçüncü hançeri yiyinceye kadar, kendisine kaseden o caniyi köpek zannetmişti.

Maddî âlemin dar boyutları içinde dolaşıp duran, akli, kafası, ruhu gözüne inmiş maddeperest insanların anlayamayacağı, bu sebeple belki inkâr cihetine bile gidecekleri bir hâdisle bu bahsi kapatalım. Misver b. Mahreme anlatıyor: “Ömer vurulduğu zaman bayılmıştı. Ayıltma

çabaları ise sonuç vermiyordu. O arada bazıları ‘Eğer daha ölmemişse, onu namazdan başka bir şeyle ayıltamazsınız.’ dediler. Bunun üzerine bazıları ‘Ey mü’minlerin emiri. Namaz vaktidir.’ diye seslendi. Ömer ‘Ya Allah! Namaz kılmayanın İslâmiyet’ten nasibi yoktur.’ diyerek ayağa kalktı.”

d. Duası

Hz. Peygamber’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Ümmetler içinde ‘mulhemun’ (ilhama mazhar olarak konuşan) kişiler vardır. Eğer benim ümmetinden (bu konumda) birisi varsa, o da Ömer b. Hattâb’tır.”[Tirmizî, Menâkıb 18] veya “Sizden önceki Benî İsrail içinde peygamber olmadığı hâlde (hak ve hakikati konuşan) insanlar vardı. Eğer benim ümmetimde de onlardan varsa, bunların bir tanesi Ömer’dir.”[Buhârî, Fedâilu’l-Ashâb 6] diye bizlere tarif ve tavsif ettiği Hz. Ömer, Rabbine yapmış olduğu duaları ile de bize ufuklar çizmiş, hedefler göstermiş dev bir kâmettir. Evet dua, kulun Rabbi ile konuşmasıdır. Her türlü ihtiyacını Kadîr-i Külli Şey olan Allah’a arz etmesidir. Dolayısıyla bir insanın duaları, duaya esas teşkil eden mevzular ve dua yapılırken takınılan tavır, alınan şekil, bize o insanı değerlendirme adına ciddi ipuçları vermektedir. İşte Hz. Ömer’in dualarından “Ârife işaret kâfidir.” fehvâsınca birkaç örnek:

“Allah’ım; gizlediğim şeylerimi açığa vurduklarımın daha hayırlı eyle. Açığa vurduklarımı da güzel eyle.”

“Allah’ım senin yolunda ve Nebinin memleketinde ölmek istiyorum.”

“Allah’ım yaşım ilerledi, kuvvetim bütün bütün azaldı, yardımcılarım da dağıldı. İfrat ve tefritlere girmeden (diğer rivâyette) sana karşı kusur işlemeyen, kulluk vazifemi ihmal etmeden ruhumu kabzet.”

“Allah’ım, gaflet içinde olduğum hâlde beni öldürmenden, beni gaflet içinde bırakmaktan ve gafillerden kılmandan sana sığınırım.”

“Allah’ım emrin üzerinde bizi sâbit kadem kıl ve bizi muhafaza buyur.”

Halîfe seçildiği ilk gün şöyle dua etmiştir: “Allah’ım; ben katı bir insanım, beni yumuşat; cimriyim, cömert yap; zayıf biriyim bana kuvvet ihsan eyle.”

Vurulduğu gün ise “Allah’ım, benim ölümümü sana secde eden mü’min bir kulunun eliyle yapma.” duası dilinden dökülmüştür.

e. Hicreti

Hız. Âdem'den bu yana devam edegelen iman ve küfür mücadelesinde cihad, iman cephesini oluşturan mü'minlerin bu uğurda gösterdikleri her türlü çaba ve gayretin umumî adıdır. Mekân, zaman ve şartların değişmesiyle, şekil değiştirebilen cihad, insanlık tarihinin hiçbir döneminde durmamış ve durmayacaktır. Bu çerçevede Hız. Ömer, fiilleri ve sözleriyle bize ışık tutmuş, rehber olmuş bir şahsiyettir. O, cihadı hac vazifesinden daha üstün görmüş, "Allah yolunda cihada çıkmam, secde ederken alnımı yere koymam ve güzel hurmaların yerden toplandığı gibi güzel sözleri toplayanların yanında oturmam olmasaydı, vefat edip Hız. Peygamber'e kavuşmayı dilerdim." demiştir. Yine o, Şam'da cihadı terk edip, tarım işleri ile meşgul olan arkadaşına "Gidip mü'min olmayanların boynundaki zilleti boynuna koydun!" diye haber göndermiştir. Bütün hayatı boyunca şehadet arzusıyla yanıp tutuşmuş, bu uğurda Uhud'a çıkarken zırh giymemiş ve "Allah'ım, Senin yolunda öldürülüp şehid olmayı ve Peygamberinin memleketinde ölmeyi nasib eyle." diye dua dua yalvarmıştır.

Hicret, Hız. Peygamber döneminde cihad ameliyesinin ayrı ve önemli bir boyutu idi. Nitekim birçok âyet-i kerimede Allah; iman, cihad ve hicreti aynı çizgide ele almış,[Bkz. Enfâl, 8772, 74, 75; Tevbe, 9/20] teşvik etmiş,[Bkz. Bakara, 2/218; Âl-i İmrân, 3/195; Nisâ, 4/100] hiçbir mazereti olmaksızın hicret etmeyenleri de kınamıştır.[Bkz. Nisâ, 4/97-98.] Bütün bunlar karşısında Hız. Ömer gibi bir dâhinin hicretten geri kalması zaten düşünülemez. O da sair arkadaşları gibi Hız. Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) izin almış ve Medine'ye hicret hazırlıklarını yaparak, yola çıkmıştır. Fakat onun yola çıkışı bir başkadır. Bu konuda bazıları Mekke müşriklerinin kendilerini takip edip, yoldan alıkoyacakları veya öldürecekleri endişesi ile geceleri Mekke'yi terk ederken, kahramanlar âbidesi Hız. Ömer güpegündüz, hem de Mekke'nin sözde ulularına meydan okuyarak göç etmiştir. O, Hız. Ali'nin bizlere naklettiğine göre kılıcını kuşandı, yayını omzuna astı, eline birkaç ok alıp Kâ'be'ye geldi. Kureyş'in bütün ileri gelenleri Kâ'be avlusunda halka olup oturmuşlardı. Ömer, önce Kâ'be'yi tavaf etti, peşinden Makam-ı İbrahim'de iki rekât namaz kıldı ve müşriklerin oturduğu yere gelerek "Burunları kırılasicalar. Kim anasının ağlamasını, çocuklarının yetim, karısının dul kalmasını istiyorsa şu derenin arkasında benimle karşılaşsın!" diye kükredi. Döndü, yoluna gitti; fakat hiç kimse onun peşine düşme cesaretini gösteremedi. Evet, Ömer gibi bir şecaat âbidesine de zaten bu yakışırdı.

Hız. Ömer'i tanıtırken onun vefası, basireti, hassasiyeti, istiğnası, firaseti gibi başlıklar içinde pek çok sayıda misal sunabiliriz. Fakat 14 asırdan bu yana hakkında ciltlerle kitap yazılmış bu

büyük şahsiyeti sadece bu küçük kitap sınırları içinde tanıtmanın zorluğunu sizler de takdir edersiniz. Onun için bu faslı burada bitirirken, daha geniş malumat edinmek isteyenleri mufassal kitaplara havale ediyoruz.

f. Adaleti

Bir hususu özellikle vurgulamakta fayda mülâhaza ediyoruz. Öteden bu yana hemen hemen bütün Müslümanların zihninde Hz. Ömer dendiğinde onun adaleti akla gelmektedir. Hatta bu isim altında birçok kitap yazılmış, filmler bile yapılmıştır. Bu tabir gerçeğin sadece bir yanıdır. Bu tanımlamanın tehlikeli bir yanı da vardır; o da Hz. Ömer'in adaleti denile denile, bir noktada o adalet mekanizmasının aslı yani İslâm, onun müessisi Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) arka plânda kalmış olmasıdır. Hâlbuki işin doğrusu İslâm'ın adaletidir. Hz. Ömer'in İslâm'dan önceki hayatı meydandadır. Dolayısıyla bunu ona izafe etmenin hiçbir anlamı yoktur. Belki o büyük ruh, maksadı fevkalâde aşan ve tamamıyla hüsn-ü niyetle eda edilen bu beyandan alabildiğine rahatsız olmaktadır. Kim bilir? Fakat Hz. Ömer'i bu vasfıyla öne çıkartan uygulamaları da inkâr etmeye hiç kimsenin gücü yetmez. Evet, o, İslâm'ın adalet adına getirdiği hükümleri kılı kırk yararcasına tatbik etmiştir. Devrinin gelişen şartlarına uygun olarak onu kurumsallaştırmış, sistematize ve disipline etmiştir. Belki bu açıdan Hz. Ömer'in adaleti demek doğru olsa da bu, beyana ve açıklamaya muhtaç bir izahdır.

Hz. Ömer'in hayatı adına buraya kadar kaydedip değerlendirmeye aldığımız hususlar bazılarınca bilinen ve bazılarınca bilinmeyen şeyler olabilir. Ama bazı hâdiseler vardır ki Hz. Ömer dendiğinde hemen hemen herkesin kafasında çağrışımlar yapar. Hz. Ömer'i ebediyete taşıyan bu hâdiseler 14 asırdan bu yana kitabî ve vicahî kültürle nesilden nesile intikal etmiştir. Şimdi bu hâdiselerden birkaç tanesini arz etmeye çalışalım:

7. Hâdiselerin Diliyle Hz. Ömer

a. Hakikat Karşısında Eriyen Hz. Ömer

Arapların gerçek kimin ağzından ve hangi üslupla ifade edilirse edilsin, kendi yanlış fikrinde ısrar etmeyip, anında duran ve hakikati kabullenme mânâsına gelen “el-vakkâf inde'l-hak” dedikleri vasıf, tam anlamıyla Hz. Ömer'i anlatmaktadır. Bir insanın kabullendiği ve savunmasını yaptığı görüşlerinden hemen vazgeçivermesi öyle sanıldığı gibi kolay değildir. Hele bu kişi koskoca bir İslâm coğrafyasının lideri ise hepten zordur. Ama hakikat âşığı, Hz.

Muhammed mektebinin âzad kabul etmez talebesi Hz. Ömer için bu hiç de zor bir şey değildir. İşte müşahhas bir-iki misal:

Kendisi muhacir olmakla beraber Medinelî Ensar'a muhabbetini her fırsatta dile getiren, idarî mekanizmanın başında iken vazifeleri Ensar-muhacir ayırt etmeksizin ehil olanlara veren, hatta bu konuda ehliyetli kişiler olması hasebiyle Ensar'ı daha çok tercih eden, herhangi bir sebeple gazaplandığı zaman Hz. Bilâl'in okuduğu Kur'ân âyetleri karşısında teskin olan Hz. Ömer, bir gün Ensar ve Muhacirînin bulunduğu bir mecliste "Herhangi bir işte gevşeklik gösterirsem ne yaparsınız?" diye sordu. Hz. Ömer bunu iki veya üç kere tekrar ettikten sonra Beşir b. Sa'd (radıyallahu anh) "Eğer sen böyle yaparsan, seni ok gibi doğrulturuz." cevabını verdi. Cemaatinden aldığı bu cevap karşısında çok sevinen Hz. Ömer "İşte o zaman ilerlersiniz." diyerek sevincini izhar etti.

Umeyr b. Vehb, yıllarca şirkin önderliğini yapmış birisiydi. Ama bir gün risalet güneşinin şuaları onun kalbinde de tulû etti ve Umeyr Müslümanlıkla şereflendi. Hak ve hakikat karşısında mal, mülk, şöhret, makam, nefis, izzet, her şeyini bir kenara itebilen ve atabilen Hz. Ömer, bu olay sonrasında şöyle diyordu: "Daha önceleri bir domuzu görmek Umeyr b. Vehb'i görmekten daha çok hoşuma giderdi. Bugün ise onu oğullarımın bazısından daha çok severim."

Yine bir gün Hz. Ömer'in yanında, onun Hz. Ebû Bekir'den üstün olduğu söylenir gibi oldu. Böylesi düşüncelerin şakasına dahi tahammülü olmayan "sema-i sahâbenin kamer-i müniri" Hz. Ömer tıpkı bir aslan gibi kükredi ve "Allah'a yemin ederim ki Ebû Bekir'in bir gecesi Ömer'in bütün sülalesinden üstündür." diyerek bu düşüncede olanların kanaatlerini tadil etti.

Abdullah b. Ced'ân anlatıyor: Bir gün Hz. Ömer birisinin "Allah'ım beni azlardan eyle." diye dua ettiğini işitti. Ona, bu sözün ne mânâya geldiğini sorduğunda "Sen, Allah'ın 'Zaten onunla beraber çok azı iman etmişti.' (Hûd, 11/40) 'Kullarımdan şükreden azdır.' (Sebe', 134/3) dediğini işitmedin mi?" cevabını aldı. Bu cevap karşısında Hz. Ömer "Herkes Ömer'den daha fakîh." diye söylenmeye başladı.

Hz. Ömer aynı sözü bir başka sefer, Kureyşli bir kadının kendisine yaptığı hatırlatma neticesinde söylemişti. İbn Kesir'in nakline göre Ebû Ya'la'nın Şa'bî ve Mesrûk tarikiyle rivâyet ettiği bir haberde; Hz. Ömer bir gün hutbede, kadınlara 400 dirhem üzerinde mehir vermelerinin hata olacağını, Allah Resûlü ve ashabının bu miktarda mehir verdiklerini anlatır. Daha sonra Kureyşli bir kadın Hz. Ömer'e bu söylediğinin yanlış olduğunu söyleyerek,

Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk'ın "Kadınlarınıza kantar kantar (yüklerle) mehir vermiş olsanız..." (Nisâ 4/20) âyetini hatırlatır. İşte bu noktada Hz. Ömer, bir kere daha kendisinden bekleneni yapar, "Bütün insanlar Ömer'den daha fakîh!" deyip, minbere çıkar ve söylediklerini geri alır. Teb'asını mehir tesbiti konusunda serbest bırakır.

b. Hudeybiye'de Hz. Ömer

Hudeybiye, İslâm tarihinin en önemli dönemeçlerinden biridir. Şartları itibarıyla Müslümanların aleyhine gibi gözükken Hudeybiye sulhü, Kur'ân'ın ifadesiyle "Apaçık bir fetihtir." (Fetih, 48/1) Yalnız ilk anda bunun fetih olduğunu anlayabilmek, buldukları mekân ve zaman diliminden çıkıp çok öteleri görebilen, hâdiselerin perde arkasına açık peygamber mantığına, basîret ve firasetine sahip kimseler için mümkündür.

Burada uzun uzadıya Hudeybiye'yi tahlil etmekten ziyade Hz. Ömer-Hudeybiye münasebetini işleyelim.

Hudeybiye antlaşması gereği her iki tarafın kabullendiği şartlar şunlardı:

1. Müslümanlar bu sene Mekke'yi ziyaret etmeden geriye dönecekler.
2. Ziyaret bir sonraki sene yapılacak ve üç gün sürecek.
3. Bu esnada Müslümanlar yanlarına hiç silah almayacak, herkes âdeti üzere kılıcını kuşanabilecek; ama o da kınında olacak.
4. Mekke'den Medine'ye gitmek isteyen olursa kabul edilmeyip Mekke'ye iade olunacak, buna karşılık Medine'den Mekke'ye gitmek isteyenlere de mani olunmayacak.
5. Arap kabileleri istedikleri tarafla birleşmekte serbest bırakılacak.

Görüldüğü gibi tebeî bir nazarla bakıldığında şartlar bütün bütün Müslümanların aleyhineydi. Hele dördüncü madde hiç de kabul edilebilecek cinsten değildir. Ama ne çare ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm. O'nun emrine muhalefet edemem. O beni zayi etmeyecektir." demişti.

İşte Hz. Ömer bu aşamada düşüncelerini frenleyemeyip, kendini Hz. Peygamber'in huzurunda bulur ve O'na "Biz hak yolda değil miyiz? Bu zilleti niçin kabul ediyoruz? Siz bize Kâ'be'yi

ziyaret edeceğimizi söylememiş miydiniz?” sorularını peş peşe sorar. Hemen ardından Hz. Ebû Bekir’e gidip, aynı soruları ona da soran Hz. Ömer, sonra bu çıkışına pişman olur.

Bu pişmanlığı, yenemediği bir duygu olarak ömrü boyunca da taşır, yaptığı bu hareketin utancı ile yaşayıp, kendini affetmeyen Hz. Ömer, yaptığı şeyi telafi etme düşüncesiyle hayatı boyunca sadakalar verip, namazlar kılmış, oruçlar tutmuş ve nice köleler âzâd etmiştir.

Aslında “Allah bizi bu din ile aziz kılmıştır.” mantığının temsilcileri arasında hem de en ön saflarda yer alan Hz. Ömer’in kendi idrak sınırları içinde hak ve hakikate uygun olmayan bu anlamaya evet demesi düşünülemezdi. Belki sahâbe-i kiram içinde çokları da böyle düşünüyordu. Nitekim, onların Hz. Peygamber’in kurbanlarını kesip, ihramdan çıkma emrine karşı belli bir müddet “Acaba geriye dönüşü olur mu?” düşüncesiyle kesim işini yavaştan almaları bunun bir göstergesiydi. Ama bunu Allah Resûlüne arz edecek cesaretleri yoktu. Hâdiseye bu açıdan baktığımızda Hz. Ömer’in fevranlarının İnsanlığın İftihar Tablosu’na, O’nun tasarrufuna itiraz mahiyeti taşımadığı açıktır. Allah Resûlü’nün Hz. Ömer’e bu çıkışından dolayı hayatı boyunca bir kelime bile etmemesi bunun en büyük delilidir. Zaten Hz. Peygamber’e itiraz düşüncesi olsaydı, onların helâkı işten bile değildi.

Günümüzde birtakım şom ağızlılar Hz. Ömer’in bu davranışını esas alarak onu tenkid etmekte, Allah Resûlü’ne teslim olmamakla itham etmekte. Tenkid ve itham bir yana, keşke bizler de haklarında Kur’ân’ın “Allah onlardan razı, onlar Allah’tan razı.” (Mücadele, 58/22; Tevbe, 9/100) buyurduğu, sadâkatları müsellemler bu devâsâ kâmetleri kendimizi hâkim yerine koyup sorgulayacağımıza, İslâm’a teslimiyet noktasında kendimizi sorgulayabilseydik! Keşke bizler de İslâm’ın kaderiyle alâkalı her meselede Hz. Ömer gibi düşünebilseydik, o zaman şu koskoca İslâm Dünyası ne ferdî, ne ailevî, ne iktisadî, ne siyasî ve ne de kültürel alanda içinde bulunduğu şu âciz konumda olmazdı.

c. Tevâfukât-ı Ömer (r.a.)

Hak ile bâtili ayırt eden mânâsına “Fârûk” unvanının sahibi Hz. Ömer, peygamberâne kabiliyetlerle donatılmış, lisanına hakkın konulduğu mülhemûndan[Müslim, Fezâilu’s-Sahâbe, 23; Neseî, Menâkıb, 2; Tirmizî, Menâkıb, 17.] bir zat idi. Elbette bu mantık, bu basiret ve bu firasete sahip insanın hayatı da bîtevi bir hayat yaşayan düz insanların idrak sınırlarını aşacak olağanüstülüklerle doluydu. Bu hakikate işaretlerle Abdullah b. Mes’ûd diyor ki: “Şüphesiz Ömer

hepimizden daha çok Allah'ı tanıyan, hepimizden daha çok Allah'ın kitabını okuyan ve bilen kimse idi.”

Hz. Huzeyfe ise onunla ilgili olarak “Bize öyle geliyor ki bütün insanların bilgisi sanki Ömer'in kafasında saklıdır.” der.

Cevher kadrini bilenlerin değerlendirmeleri bunlar. Bu kervana Hz. Ali de bir dua ile katılır. Ramazan'da mescidin kandillerle parıl parıl parıldadığını ve halkın Kur'ân okuduğunu gören Hz. Ali “Ey Hattâboğlu, sen Allah'ın evlerini nasıl ışıklandırdıysan, Allah da senin kabrini ışıklandırсын.” der.

Yapa geldiği uygulamalarla 14 asırdır tüm inananları kendine hayran eden Hz. Ömer'in bir başka özelliği ise tevâfukâtıdır. Bu, kendi beyanına göre üç, İbn Hacer'e göre on beş, İmam Suyutî'nin tahkikine göre ise yirmi civarında âyet-i kerimenin, Hz. Ömer'in düşüncesi istikametinde nâzil olması demektir.[Suyutî, Tarihu'l-Hulefâ, s.122-125] Rabbanî hükme muvafık düşen Hz. Ömer'in görüşlerinden bazıları şunlardır:

1. Makam-ı İbrahim'in namazgâh edinilmesi
2. Ezvâc-ı tâhirât'ın tesettüre bürünmesi
3. Ezvâc-ı tâhirât'ın kıskançlık adına birleşmeleri üzere “O'nun Rabbi sizleri boşar ve sizden daha hayırlı zevcelerle değiştirir.” demesi ve aynı çizgide âyetin gelmesi[Buhârî, Salât, 32; Muslim, Fedâilü's-Sahâbe, 24.]
4. Bedir esirlerine ne yapılacağı hakkında, istişare esnasında arz ettiği görüşü (Enfal, 8/67)
5. Meşhur münafık Abdullah b. Übeyy b. Selul ölünce, Hz. Peygamber'den onun cenaze namazını kılmamasını istemesi (Tevbe, 9/84)
6. İçki hakkında kesin ve net bir hükmün gelmesini istemesi (Mâide, 5/90)
7. İnsanın yaratılışını anlatan âyeti ilk defa dinlerken Allah'ın kudretine hayranlığın ifadesi olarak kendinden geçip, “fetebârekallah..” demesi, âyetin fezlekesini aynen söylemesi (Mü'minûn, 23/14)

8. İfk hâdisesinde kendisi ile istişare eden Hz. Peygamber'e bunun bir iftira olduğunu söylemesi ve âyetin aynı ifadelerle nüzülü. (Nur, 24/16)

9. Hz. Peygamber'in hükmüne razı olmayan bir münafıkı öldürmesi, bunun üzerine Hz. Ömer'in haklılığına delâlet eden âyetin inmesi. (Nisâ, 4/65)

10. Cibril'e "Bizim düşmanımızdır." diyen Yahudilere karşı Hz. Ömer'in söylediği aynı sözlerle âyetin nâzil oluşu. (Bakara, 2/98) Daha bunun gibi nice tevafuklar...

Burada bu tevâfukâtlarla alakalı olarak bir fikir vermesi açısından sadece Bedir esirleri ile ilgili âyeti, nüzul sebebi ile beraber kısaca arz etmeye çalışalım:

Bedir Savaşı sonrası Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) elde edilen esirlere ne yapılması gerektiği hakkında ashabıyla istişare etti. Esir meselesi o güne kadar Müslümanların ilk defa karşılaştıkları bir durumdu. Bu konuda Allah'tan gelen bir beyan da yoktu. Hz. Ebû Bekir esirlerin fidye karşılığı salıverilmesi görüşünde olduğunu söyledi. Hz. Ömer ise "Ben Ebû Bekir'in görüşünde değilim. Bunlar Kureyş'in liderleri, önderleri, komutanları. Onun için bana, Ali'ye, Hamza'ya en yakınlarımızı ver, onları öldürelim. Ta ki Allah, akrabamız bile olsa müşriklere karşı kalplerimizde bir sevgi taşımadığımızı bilsin." dedi. Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir'in görüşüne göre hareket etti. Hadisenin devamını Hz. Ömer anlatıyor. "Ertesi gün Allah Resûlü'nün yanına gittim. Yanında Ebû Bekir vardı ve beraberce ağlıyorlardı. Israrla niye ağladıklarını sordum. Allah Resûlü nihayet bana, alınan fidyeler karşılığında şu âyetin indiğini söyledi: "Bir Peygamberin, dünyada zafer kazanıp küfrü zelil kılmadıkça, esirler edinip onları fidye karşılığında serbest bırakması uygun düşmez. Siz dünya metâmı istiyorsunuz. Allah ise âhireti kazanmanızı istiyor. Allah azizdir, hakîmdir (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir)." (Enfal, 8/67)

Aslında küfrün beli kırılıp, hak düşüncesi hâkim olduktan sonra esirler o günkü şartlara göre tutulur, salıverilir veya fidye karşılığı serbest bırakılabilir. Muhammed sûresinin dördüncü âyeti bunu âmirdir. Ama bu, düşman kuvvetlerinin kımıldayamaz hâle getirilmelerinden sonradır. "Hâlbuki Bedir'de düşman ordusu üzerinde tam bir hâkimiyet, gerçek anlamda bir ihsan hâsıl olmamış, henüz İslâm'ın gücü bütün katılığıyla ağır basmamıştı. O sırada düşmanın biraz uyanık davranması büyük bir felâket getirebilirdi." İşte o engin dehâsıyla, firasetiyle, basiretiyle bunu sezen Hz. Ömer, fitratındaki celadetin de tesiriyle esirlerin öldürülmesi görüşünde olduğunu söylemişti. Aslında Allah Resûlü de belki aynı düşüncededeydi ama af ve müsamaha

ikliminin yegâne temsilcisi, Kehf sûresi 6. âyetinde bildirilen şekliyle, başkalarının iman etmemesi karşısında kendini neredeyse helâk edecek derecede üzülen Nebiler Serveri, bi'setten bu yana Müslümanlara kan kusturan bu azılı müşriklerin kalplerine girme, onları ebedî azaptan kurtarma adına bir yol olabilir düşüncesi ile Hz. Ebû Bekir'in görüşüne meyletmişti. Fakat ilâhî irade, Hz. Ömer'e muvafakat etti.

İbn Ömer, mevzuumuzla ilgili olarak şu değerlendirmede bulunur: “Hiçbir mesele meydana gelmemiştir ki insanlar bir türlü, Ömer de bir türlü görüşte bulunmuş olsunlar da Kur'ân, Ömer'in dediğine uygun nâzil olmuş olmasın.”[Tirmizî, Menâkıb 17]

Sair tevâfukât için daha teferruatlıca bilgi edinmek isteyenleri ilgili kitaplara havale edip, bu faslı Efendimizin bir hadîsi ile kapatalım: “Allah, hakkı Ömer'in lisanı ve kalbi üzere indirmiştir.”

ç. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Vefatında Hz. Ömer

Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, Rabbinden gelen “irci'î” emrine uyarak Rabbi'ne dönünce bu, bütün sahâbede olduğu gibi Hz. Ömer'de (radıyallahu anh) de bir şoka sebep olmuştu. Girdiği bu şokun tesiriyle O'nun ölmediğini iddia etmiş, Hz. Musa'nın Rabbiyle buluşmaya gittiği Mikat'tan döndüğü gibi O'nun da döneceğini ve aksini söyleyenlerin ellerini-ayaklarını keseceğini Mescid-i Nebevî'de haykırmıştır.

Bu arada Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) gelmiş, inisiyatifi ele almış ve Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) olan aşkın, şevkin ve sevginin neticesi ruhlarda yaşanan şaşkınlığın, daha büyük arızalara sebep olmasını önlemişti. Hemen hutbeye çıkmış ve mesciddeki cemaate şöyle seslenmişti: “Ey insanlar! Kim Muhammed'e ibadet ediyorsa bilsin ki Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) öldü. Kim de Allah'a ibadet ediyorsa bilsin ki o Hayy'dır, ölmez.” Ardından da Âl-i İmrân sûresinin 144. âyetini okumuştur: “O ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz?”

Sonrasını Ebû Hureyre (radıyallahu anh) “Allah'a yemin ederim ki sanki insanlar Hz. Ebû Bekir, bu âyeti okuyuncaya kadar, bunu bilmiyorlardı.” diyerek Ashabın içine girdikleri şoku ve Hz. Ebû Bekir'in, onları yatıştırmasını canlı bir biçimde anlatır. Kim bilir bu, Hz. Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) hilâfet işine en lâyük olduğunun ilk işaretiydi? Hiçbir şey karşısında sarsılmayan bu irade, işin başına geçmeye lâyük ilk şahıstı.

Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh) daha sonra bu ânı bizlere şu şekilde tasvir edecektir: “Ebû Bekir’den bu âyeti işittiğimde hayret ve dehşete düştüm. Artık ayaklarım vücudumu taşıyamıyordu. Yere yığıldım ve anladım ki Resûlullah, irtihal-i dâr-ı bekâ buyurmuş, dünyasını değiştirmişti.”

d. Hz. Ebû Bekir’in Hilâfetinde Hz. Ömer

Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) mesciddeki Ashâbı yatıştırmakla ilgilenirken, gelen bir haber ortalığı telâşlandırdı. Bu habere göre Ensar, Benî Sâide Sakifesi’nde toplanmış, Hz. Sa’d b. Ubâde’yi halife seçmek için müzâkere hâlindeydiler. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh), Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) teçhiz ve tekfin işini Hz. Ali’ye bırakıp, Hz. Ömer’le beraber yanlarına Hz. Ebû Ubeyde’yi de alarak, anılan toplantıya katılmak üzere yola çıktı. Oraya varınca, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) Ensar’a, İslâm’a yaptıkları hizmetin büyüklüğünü hatırlatan tesirli bir konuşma yaptı. Bu arada, Evs ve Hazreç kabilesi arasındaki, geçmişte var olan ihtilâfları hatırlattı. Ensar bütünüyle Hz. Ebû Bekir’in (radıyallahu anh) dediklerine katıldı. Konuşmasının sonunda, Hz. Ömer (radıyallahu anh) veya Ebû Ubeyde b. Cerrâh’a (radıyallahu anh) biat etmelerinin uygun olacağını belirtti. Hz. Ömer (radıyallahu anh) basiret ve firasetiyle, oluşabilecek muhtemel bir karışıklığın önüne geçmek için hemen Hz. Ebû Bekir’e (radıyallahu anh) biat etti. Ardından orada bulunanlar da Hz. Ebû Bekir’e (radıyallahu anh) biat ettiler.

Ertesi gün Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh), mescidde ilk hutbesini irad etmeden önce Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir konuşma yaparak,

Hz. Ebû Bekir’in (radıyallahu anh), mağarada “ikinin ikincisi” olduğunu, ona biat edilmesi gerektiğini hatırlattı.

Hz. Ömer, fitneleri yatıştırıcı rolünü her zaman en güzeliyle yerine getirmiş, bunu bir kez de Hz. Ebû Bekir’in (radıyallahu anh) halife seçilmesinde, ümmetin arasına ihtilâf girmesini önlemesiyle göstermişti...

Hz. Ebû Bekir’in (radıyallahu anh) en önemli yardımcısı Hz. Ömer (radıyallahu anh) olmuştu. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) Peygamber Efendimizin hazırladığı; fakat ömrü vefa etmediğinden gönderemediği Hz. Üsâme (radıyallahu anh) ordusunda bir nefer olan Hz. Ömer’i (radıyallahu anh) komutandan rica ederek yanına almıştı.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), adâlet işlerini üzerine almış, bu da Hz. Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) gerek Ridde harpleri (dinden dönenlerle yapılan seri savaşlar) gerekse devlet işleriyle daha fazla meşgul olmasını sağlamıştı.

Hz. Ebû Bekir'in devlet işinden başka işle iştiğal etmemesi gerektiği ve geçineceği kadar maaşı Beytü'l-mâl'den alabileceğini Hz. Ömer (radıyallahu anh) teklif etmişti. Yine Kur'ân, Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) teklifiyle bir mushaf hâlinde toplanmıştı.

8. Hilâfeti Döneminde Hz. Ömer

a. Halife Seçilmesi

İnsanlık tarihi boyunca devlet sistematiği oturmuş veya oturmamış hemen bütün toplumlarda, devlet başkanı değişimleri hep problem olmuş veya çözüm bekleyen bir sürü problemlerin doğmasına vesile olmuştur. Evet, ister ölüm, ister seçim, ne sebeple olursa olsun, bütün değişimler yukarıda belirttiğimiz gibi beraberinde birçok problemi de getirmiştir. Bakın, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihal-i dâr-ı beka buyurmasından sonra Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinin -ki bu bütün Müslümanların kabulü ile olmuştu- üzerinden 14 asır geçmiş olmasına rağmen, bugün bile hâlâ belli çevrelerce bu durum kabul edilmiyor, edilemiyor ve itiraz sesleri yükseliyor. Kaldı ki bu konuda Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ebû Bekir'in halife olması adına sarahate yakın işaretleri vardır.

İşte Ümmet-i Muhammed, Hz. Ebû Bekir'in vefatına yakın yine böyle bir bâdirenin içine giriyordu. Bunu başta Hz. Ebû Bekir olmak üzere, kaderini toplumun kaderinin bir parçası gören hassas ve ince ruhlar, basiret ve firaset erbabı nice şahıslar hissediyordu; hissediyordu ve bunlardan bazıları açıkça gelip, Hz. Ebû Bekir'e "Kendinden sonra kimi düşünüyorsun?" diyorlardı. Aslında onların bu suali sormaları kendi nefisleri adına bir ikbal düşüncesinden ya da idbar endişesinden kaynaklanmıyordu. Tam aksine, ümmetin selametini, vahdetin devamını sağlama ve geçiş süresini zararsız atlatma düşüncesinden kaynaklanıyordu. Zira onlar da biliyorlardı ki İslâm'ın hem içte -münafıklar- hem de dışta -başta Bizans ve Fars olmak üzere- birçok düşmanları vardı.

Hz. Ebû Bekir ise buraya kadar arz etmeye çalıştığımız endişeleri herkesten fazla hisseden bir liderdi. Nitekim o kendinden sonra kimi halife olarak bırakacağı hakkında ahabın ileri gelenleri ile bir dizi istişarelerde bulundu. Aslında Hz. Ebû Bekir, bu iş için baştan beri Hz. Ömer'i düşünüyordu; düşünüyordu ama neticede çoğunluğun kendisi ile beraber olmasını

istediği için İslâm'ın temel taşlarından biri olan meşverete başvurarak topluluğun sesine kulak veriyordu. Hz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf'a "Hz. Ömer" düşüncesini açıkladığında "Bir parça serttir." sözüyle karşılaştı. Hz. Ebû Bekir ona "Bunun nedeni onun beni yumuşak görmesidir, eğer iş ona düşerse şu anda yaptıklarının çoğunu yapmayacaktır." cevabını verdi. Hz. Osman da bu istişareler sırasında "Ömer" adını duyunca "Onun gizledikleri açığa vurduklarından daha hayırlıdır, aramızda onun gibisi yoktur." diyerek düşüncelerini açıkladı. Yalnız Talha b. Ubeydillah "İnsanların Ömer'den neler çektiğini biliyorsun. Rabbin bunu sana sorarsa ne cevap vereceksin?" diyerek, sert bir üslupla Hz. Ebû Bekir'e soru sormuştu. O da "Sen beni Allah ile mi korkutmak istiyorsun. Rabbime kavuşup bana soracak olursa, ben de senin halkın üzerine halkımın en hayırlısını halîfe bıraktım, diyeceğim." diye cevap verdi.

Neticede, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman'ı çağırarak Hz. Ömer'i halîfe bıraktığına dair bir ahidname yazdırmaya başladı. "Bu Ebû Kuhafe'nin oğlu Ebû Bekir'in Müslümanlara yazdığı ahidnamedir. İmdi...." ve arkasını getirmeden bayıldı. Hz. Osman ise ahidnameyi, Hz. Ömer'in ismini yazarak bitirdi. Hz. Ebû Bekir kendine geldiğinde, Osman'a yazdıklarını okuttu. Ardından Hz. Osman'a "Baygınlığımda ölüp de benden sonra Müslümanların ihtilâfa düşmelerinden korktuğumu görüyorum." dedi. Hz. Osman'ın "evet" cevabı karşısında "Allah sana, İslâm'a ve Müslümanlara olan hizmetlerinin karşılığını versin." diye dua etti.

Daha sonra Müslümanları bir yere toplatıp, bu ahidnameyi okuttu. Topluluk içinden hiç kimse itiraz etmeden bunu kabullendiler. Bu manzarayı bir yerden seyreden Hz. Ebû Bekir ortaya çıktı ve "Benim size halîfe olarak seçtiğim kimseyi gönül hoşnutluğuyla kabul ediyor musunuz? Gerçek şu ki ben, size akrabam olan birisini halîfe göstermedim. Ben, sizlere Ömer'i halîfe olarak gösteriyorum. Onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Allah'a yemin ederim, görüşümün doğru olması için elimden gelen her şeyi yaptım." deyince, hazır bulunanlar "Dinledik ve itaat ettik." diye cevap verdiler. Daha sonra Hz. Ebû Bekir (radiyallahu anh), Hz. Ömer'i (radiyallahu anh) yanına çağırarak ona şunları söyledi: "Gerçek şu ki ben seni, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabileri üzerine halîfe olarak seçmiş bulunuyorum." Daha sonra ona Allah'ın takvasının dışına çıkmamayı tavsiye ederek şöyle dedi:

"Ey Ömer! Allah'ın geceleyin yerine getirilmesi gereken birtakım hakları vardır, onları gündüz yerine getirince kabul etmez. Gündüzün yerine getirilmesi gereken birtakım hakları vardır, onları da gece yapıldığında kabul etmez. Cenab-ı Hak, farz yerine getirilmediği sürece, hiç bir nafileyi kabul etmez. Dikkatini çekmemiş mi ya Ömer! Kıyamet gününde terazileri ağır gelenler Hakk'a tâbi olanlar ve onun kendilerine yüklediği ağırlıkları taşıyanlardır. Yarın

haktan başka hiçbir şeyin konulmadığı bir terazinin ağır gelmesi elbetteki bir haktır. Dikkat etmedin mi ya Ömer! Kıyamet gününde tartıları hafif gelenlerin terazileri bâtila uymaları ve onun kendilerine hafif (ve kolay) olması dolayısıyladır. Yarın ancak bâtil şeylerin konulup tartıldığı bir terazinin hafif gelmesi de hakkın ta kendisidir. Dikkatini çekmedi mi ya Ömer! Rahat ve huzur âyeti sıkıntı âyeti ile birlikte, sıkıntı âyeti de rahat ve huzur âyeti ile birlikte inmiştir. Böylelikle mü'minin Allah'ın Cennet'inden ümitvar, Cehennem'inden de korku içinde olması amaçlanmıştır. Ta ki Allah'tan hakkı olmayan bir şeyi isteyip arzulamasın ve kendi eliyle kendisini attığı bir şeyden korkmasın. Hiç dikkat etmiyor musun ya Ömer! Allah Cehennemlikleri işlediklerinin en kötülerıyla birlikte zikretmiştir. Öyle ki ben onları hatırladığım zaman onlardan olmamayı ümit ediyorum. Diğer taraftan Cennet ehlini de yaptıklarının en güzeli ile birlikte zikretmiştir. Çünkü onların ufak tefek kötülüklerini bağışlar. Onları hatırladığım zaman 'Benim amelim nerde, onların ameli nerde?' derim. Benim tavsiyelerime iyice kulak asmışsan gaip hiçbir şey, hazır olan ölümden senin için daha sevimli olmamalıdır. Zaten sen ona karşı hiçbir şey de yapamazsın."

b. Döneminde Yapılan Fetihler

Hız. Ömer döneminde fethedilen toprakların toplam alanı 2.251.030 kilometrekare'dir. On yıllık hilâfeti döneminde Allah'ın izniyle fethedilen bu alanın büyüklüğünü idrak etmek için Türkiye'nin 780.576 kilometrekare olduğunu hatırlamak yeter sanıyorum. (Türkiye'nin yaklaşık üç katı).

Yalnız bu başarıyı elbette tek başına Hız. Ömer elde etmemiştir. Bir kere bütün inanan insanlardaki tebliğ aşkı, cihad heyecanı, mazlumların, mağdurların imdadına yetişme düşüncesi veya tamamen uhrevî arzularla yani şehid olarak âhirete irtihal etme, Cennet ve Cemalullah'ı müşahede etme ve rıza makamına erme, evet bütün bu moral değerlerin fetihlerde oynamış olduğu rol inkâr edilemez. İnananları bu düşünce ve inanç ufkuna ulaştırma ise Hız. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile başlamış, Hız. Ebû Bekir döneminde devam etmiştir. Yani Hız. Ömer'in kısmen hazır bulmuş olduğu cihad aşkıyla yerinde duramayan bu topluluk, en azından 25 senelik bir çalışmanın mahsulüdür.

Öte taraftan, bütün cihana meydan okuyabilecek, o döneme göre dünyanın iki süper gücü Fars ve Bizans imparatorluklarının üzerine yürüyebilecek vasatın ve askerî donanımın hazır olmasında da Efendimiz ve Hız. Ebû Bekir dönemi göz ardı edilemez.

Bu kısa değerlendirmelerle Hz. Ömer'in dehâsını, idare ve sevk kabiliyetini, zaman ayarlamasını, altyapı desteklemelerini ve takip edegeldiği ince diplomatik siyasetlerini inkâr ediyor değiliz. Hz. Ömer'in, devrini iyi idrak edip, İslâm'ı bütün emir ve yasaklarıyla çok çok iyi anlayıp yorumlamasının elbette bunda payı büyüktür. Nitekim İslâm ordularının Hz. Ömer'den sonra aynı aşk ve şevke sahip olmalarına rağmen diğer halifeler döneminde askerî alanda bu kadar fetih yapamamaları bunun bir göstergesidir. Fakat bizler, hakikatin yerli yerini bulup, gerçek mihrabına oturması için bu değerlendirmeleri kaydetmekte fayda mülâhaza ettik.

Evet, Hz. Ömer döneminde 2.251.030 km² toprak fethedilmiş, Mekke merkez kabul edilecek olursa, devletin sınırları kuzeyden 1036 km, doğudan 1087 km, güneyden 483 km civarına ulaşmıştır. Bu geniş topraklar; Suriye, Mısır, Huzistan, Irak, Ermenistan, Azerbaycan, Fars, Kirman, Horasan gibi ülkeleri içine almaktadır.

Bazı Batılı tarihçiler, Hz. Ömer döneminde akıllara durgunluk veren bu fetih hareketlerini Doğu Roma ve İran imparatorluklarının çökme dönemine rast gelmesine bağlarlar. Hatta bunlardan bazıları da Hz. Ömer'i İskender veya Cengiz Han ile mukayese etme yanlışlığı içine düşerler. Hâlbuki gerek Bizanslılar gerekse İranlılar, asırlık imparatorluğa sahip olup; güç-kuvvet, harp sanatı, tesir sahaları itibarıyla Hz. Ömer dönemindeki Müslümanlardan kat be kat üstün durumdaydılar. Mesela, Bizanslıların harb tabyaları üzerine yazılmış kitapları, sayısız harp silahları ve orduları vardı. Bizans o devrelerde zafer üstüne zafer kazanarak İsfahan'a kadar gitmiş, Suriye'yi İran'dan istirdad etmişti. Yine İran askerleri, miğfer, tulga, siperlik, göğüs levhası, zırh, çelik eldiven gibi harp levazımını kullanıyordu. Fakat bütün bu maddî üstünlüklerine rağmen, onlar yine de yenilgiden kurtulamadılar.

Bu da gösteriyor ki o devirde yapılan fetihleri, maddi sebeplerle izaha kalkışmak oldukça yetersiz. Konu ile ilgili olarak Şibli Numanî, Hz. Ömer hakkında yazdığı mufassal kitabında şu değerlendirmelerde bulunuyor:

“Kanaatimizce Müslümanların zaferinin gerçek sebebi İslâm'ın mukaddes kurucusunun onlara zerk ettiği ve Ömer'in (radıyallahu anh) daha da parlatıp kuvvetlendirdiği şevk, azim, metanet, cesaret ve yiğitliktir. Bunlar, Doğu Roma İmparatorluğu ile İran'ın, kudretlerinin zirvesinde oldukları zaman bile mukavemet edemeyecekleri silahlardı. Bunlara, ülkeleri fethetmeye olmasa bile hükümeti kurma ve muvazeneye kavuşturmaya yarayan bazı diğer hasletler daha ekleniyordu. Bu hasletlerin en başta geleni Müslümanların doğruluğu ve âdil oluşuydu. Bir memleket zaptedildiği zaman fatihlerin mükemmel davranışları ve muameleleri halk üzerinde

öyle bir intiba bırakıyordu ki aradaki din farkına rağmen halk yeni idarecileri hakkında kötü düşünmüyordu. Müslümanlar Yermük muharebesinden evvel Suriye'nin birçok yerlerini tahliye ettikleri zaman, Hıristiyan tebaa onları geri göndermesi için Allah'a dua ettiler, Yahudiler de ellerinde "Tevrat" olduğu hâlde, hayatta oldukları müddetçe Sezar'ın geri gelmeye cür'et edemeyeceğini beyan ettiler.

Suriye ve Mısır'daki Roma idaresi zalim ve müstebit idi. Bu yüzden, Müslüman istilasına karşı Romalıların savunması, teb'adan hiçbir takviye olmaksızın, tamamen hükümet ve orduya bağlı kalıyordu. Ordu yenilgiye uğrayınca hiçbir mânâ kalmamış, halk mukavemet etmemişti. İran'da durum farklıydı. O ülkede, bölge ve vilayetlerde hüküm sürüp imparatorluğun savunmasından çok kendi iktidar ve mülklerine hâle gelmemesi için çarpışan derebeyleri ile asilzâdeler vardı. Merkezî hükümetin mağlup olmasından sonra bile Müslümanların her adımında mukavemetle karşılaşmalarının sebebi buydu. Bununla beraber, İran'da bile Müslümanlar cömertlik ve âdil muamele ile halkın gönlünü kolaylıkla kazanmıştı. Memleket fethedildikten sonra kurulan yeni hükümetle dengenin sağlanmasında halk epey yardımda bulunmuştu."

Hz. Ömer'in İskender veya Cengiz Han ile mukayese edilmesine gelince; bundaki zihniyeti anlamak zor hatta imkânsızdır.

Zira İskender ve Cengiz fethettikleri yerlerde bütün ahaliyi kılıçtan geçiren, şehirleri yağmalayan, zulüm ve istibdadın her çeşidini uygulayan, kan kokan, kan düşünen, kan konuşan, kan kusan kanlı insanlardır. Tarihin onların eliyle açtığı kanlı sahifeler bunun en büyük şahididir.

Hz. Ömer ise "fethlerinde adalet ve insaftan kıl kadar ayrılmayan, adam öldürmek bir yana meyve ağaçlarını bile kesmeye müsaade etmeyen, kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlara dokunmayan," hâsılı İslâm'ın savaş hukukuna ait vaz'etmiş olduğu bütün hükümleri tatbik eden bir insandır.

Ayrıca, kan, gözyaşı, zulüm, istibdat üzerine kurulan düzenler yani İskender'in, Cengiz Han'ın devletleri kendilerinden sonra devam etmeyip yıkılıp giderken, Hz. Ömer'in bir zamanlar en yüksek temsilcisi olduğu İslâm, 14 asırdan bu yana, hem de gittikçe gelişerek devam etmektedir.

Hâl bundan ibaret ve bu manzarayı dost-düşman herkes müşahede ederken, Hz. Ömer'i bu kanlı zalimlerle mukayese etmenin mantığını anlayabilmek hakikaten çok zordur. Fakat buna bir izah

getirilmek isteniyorsa, “Batılı tarihçiler bu düşünceleri ile İslâm’a beslemiş oldukları kin ve nefretlerini açığa vurmaktadırlar.” diyebiliriz.

Hız. Ömer döneminde sırasıyla olmasa bile Kâdisiye, Celûla, Suriye, Şam, Feh1, Humus, Yermuk, Kudüs, Kayzeriye, Cezire, İran, Azerbaycan, Taberistan, Ermenistan, Kirman, Sistan, Makran, Horasan, Mısır, İskenderiye, Trablusgarp gibi yerler fethedilmiştir.

c. Devlet Sistematiğine Getirdiği Düzenlemeler

Hız. Ömer’in halife seçilmesinden yaklaşık 25 yıl önce bir tek kişi ile başlayan İslâm davası, ilâhî takdir gereği merdiven basamaklarını teker teker çıkmış ve artık devlet hâline gelmiştir. Bununla beraber şurası unutulmamalıdır ki hem insan gücü hem de maddi açıdan potansiyel olarak bir devleti oluşturabilecek veya yönetebilecek kaynaklara sahip olma, söz konusu kaynaklar itibarıyla mevcut devletlerden daha fazla imkâna sahip bulunma, devlet olmanın yegâne şartı değildir ve olamaz da. Bütün bunların devlet hayatında önemli bir yeri vardır; ama bunlar her şey demek değildir.

Devlet; düzen, nizam, sistem demektir. Bunun için içinde bulunulan şartlara göre kanunî düzenlemelerin yapılması, bugünkü dille meseleyi ele alacak olursak kanunların, yönetmeliklerin, genelgelerin çıkartılması, bunları tatbik edecek insan unsurunun ele alınıp yetiştirilmesi, gerektiğinde kimsenin gözünün yaşına bakmadan cezâî müeyyidelerin uygulanması şarttır.

İşte Hız. Ömer, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile başlayan İslâm’ın devlet olma sürecini, nöbetin kendine geldiği dönemde -belki de altyapının hazır, vasatın müsait olmasından hareketle daha da hızlandırmıştır. Yalnız bu bizleri “Tam bu dönemde Hız. Ömer değil de bir başkası halife olsaydı, belki o da aynı düzenlemeleri yapardı veya yapmak zorundaydı.” gibi düşüncelere taşımasın. Zira bu düşünce bir anlamda Hız. Ömer’i inkâr veya yaptıklarını hiçe indirme mânâsına gelebilir ki şahsen böyle bir günah işlemekten Allah’a sığınırız. Çünkü uygulamalar gösteriyor ki hâdiselere vukufiyet, müdahalede zamanlama, olaylara yaklaşım keyfiyeti, yorumlama farklılıkları ve elde edilen neticeler itibarıyla Hız. Ömer’in yeri kat’iyen doldurulamaz.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), 23 senelik hayatı boyunca devlet mekanizmasının alt yapısını, söz, fiil ve takrirleriyle ortaya koymuş, bunlardan bazılarını bizatihi kendisi temsil etmiş, bazılarına ise şartlar elvermemiş veya ömrü yetmemiştir.

Arkadan gelenler ise Nebiler Serveri'nin atmış olduğu temeller üzerine binalarını kurmaya çalışmışlardır. İşte Hz. Ömer, bu devlet çarkını yapageldiği düzenlemelerle kuran, işleyen bir insandır.

Devlet sistematiği adına neler yapmıştır Hz. Ömer? Şimdi birkaç başlık altında bunun üzerinde durmaya çalışalım:

1) Danışma Meclisleri

Hz. Ömer, işbaşına geçer geçmez, devlet yönetiminde istişare meclisleri kurmuş, bu meclislere halkın görüşlerine itibar ettiği insanları davet etmiştir. Ensar ve Muhacirîn'den Osman, Ali, Abdurrahman b. Avf, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit, Ubeyy b. Kâ'b (radıyallahu anhum) gibi şahsiyetler bu meclisin daimî üyeleri idi. Meclis, belli günler toplanır, devleti, milleti alâkadar eden meseleleri müzakere ederek, karara bağlarlardı. Bu meclislerde herkes görüşlerini açık-seçik, net bir biçimde açıklayabilirdi. Zaten "Müşaveresiz hilâfet olmaz." sözü, Hz. Ömer'e ait bir sözdür.

2) İdari Taksimattaki Düzenlemeler

Hz. Ömer'in devlet sistematiği adına ümmete kazandırdığı en önemli husus, her hâlde idarî taksimattır. Sınırları gün geçtikçe genişleyen İslâm devletini ilelmerkez (merkezden yönetilen) bir idarî anlayışla yürütmek gayet zordu. Hz. Ömer, devleti adem-i merkezîyetçi bir statüye kavuşturmuş, vilayet, kaza, nahiye şeklinde taksimata gitmiş ve buralarda konumuna göre defterdardan, polis teşkilat âmirlerine, hazine müdürlerinden hâkim ve müftülere varıncaya bir dizi atamalarda bulunmuştur.

Hz. Ömer yaptığı idarî taksimatta devleti bir anlamda eyalet sistemi içinde yönetmişti. Tarihçilerin verdiği rakama göre sekiz, fakat yeni fethedilen yerlerdeki idarî taksimattaki olduğu gibi kabullenildiği ve bu sebeple bu rakam içine katılmayan bölgeleri de sayacak olursak sayıları yirmiye ulaşan eyalet vardı. Kazalar bu vilayetlerdeki üst düzey âmirlerle bağlı olarak çalışırdı.

Hz. Ömer yaptığı atamalarda öncelikle ehliyet şartı arar, siyasî ve idarî kabiliyeti olanları görevlendirirdi. Mesela, Amr b. Âs, Muaviye ve Mugire b. Şu'be gibi zatlar, bu özellikleri ile iştihar etmiş insanlardı ve Hz. Ömer bu kabiliyetleri hilâfeti boyunca hep yerli yerinde kullanmıştı.

3) İdari Yapılanma

Hız. Ömer'in devlet memurları hakkında getirdiği düzenlemeler de idarî yapılanma içinde çok önemli yere sahiptir. Mesela, memurların seçim işinin alenî olarak istişarî meclislerde yapılması, rüşvet, ihtilas vb. gibi kötü âdetlerin önünü tıkamak gayesiyle memur maaş oranlarının alabildiğine yüksek tutulması, memurlardan o günkü şartlara göre toplumun kabullenemeyeceği birtakım davranışlar içine -mübah da olsa- girmeyeceklerine dair söz alması, memurlardan memuriyete giriş tarihi itibarıyla mal beyannamesi alıp, memuriyet sürecinde mal varlığının hızla artması durumunda onları sorgulamaya tâbi tutması, bir memur olan valilerin her yıl hacta hazır bulunmalarını emrederek, şayet haklarında şikâyet bahis mevzuu ise halk ile yüzleşmeleri, hatta muhakeme edilmeleri, memurlar hakkında vuku bulan şikâyetler adına memurun derecesi ve şikâyetin çeşidine göre bir kişi veya üç kişilik bir heyeti tahkikata göndermesi ilk etapta akla gelen uygulamalardır.

Bu misallerden de görüleceği üzere, bugünkü devlet yapılanmaları göz önüne alınarak yapılacak olan değerlendirmeler Hız. Ömer'in getirdiği ve uyguladığı bu kıstasların ne derece önemli olduğunu ehl-i insaf herkese kabul ettirecek mahiyettedir. Kaldı ki yukarıda mücerred olarak ve satır başlıkları hâlinde sunduğumuz bu uygulamalardan her biri için müşahhas misaller de verilebilir.

Evet, Hız. Ömer ortaya attığı ve uyguladığı bu düzenlemelerle hem İslâmî kaide ve kurallar çerçevesinde bir idarî anlayışı ortaya koymuş, onları disipline ve sistematize etmiş, hem de kanun-kural tanımayan, serâzad, başıboş yaşamaya alışmış Arap toplumuna çeki düzen vermiştir. Aynı zamanda bu uygulamalar kendisinden sonra gelecek bütün İslâm devletlerinin başvurdukları metodlar olarak hayatiyetini bugüne kadar devam ettirmiştir.

4) Malî Sahadaki Yenilikler

Devlet hayatının en önemli sahalarından biri hiç şüphe yok ki maliyedir. Gelir-gider dengesinin çok çok iyi korunması gerekir ki toplumda sosyal adaletsizlikler olmasın, bu sûretle meydana gelebilecek toplumsal karışıklıklara yol açılmasın. İçinde bulunduğumuz şartlar itibarıyla bu durum nazara alınacak olursa, her gün değişik vesilelerle hak arayışına giren memurlar, işçiler, grevler, toplantılar ve bunların meydana getirdiği kargaşa hemen her gün hepimizin gözleri önünde cereyan etmektedir. Bu karmaşaların yol bulup oluk oluk eve, çarşıya, pazara aktığı bir toplumda huzur bulmak da her hâlde mümkün değildir. İşte Hız. Ömer, Allah Resûlü'nün gerek

Kur'ân'da gerekse sünnette getirip insanlara takdim buyurduğu ekonomik prensipleri sistematize etmiş ve devletin sınırları içinde uygulamaya koymuştur. Hem öyle koymuştur ki kanunî düzenlemelerin yanı başında âhiret inancından kaynaklanan vicdanî baskıları da ruhlarında daima taze ve canlı olarak duyan İslâm teb'ası değil devletine mal varlığının bir kısmını vergi olarak verme, gerektiği yer ve zamanda hepsini vermeye dahi hazır hâle gelmişlerdir. Bu çerçevede Hz. Ömer döneminde Irak ahalisinden toplanan yıllık 102.800.000 dirhem arazi vergisinin, Ziyad döneminde önce 101.500.000 dirheme, Haccac döneminde ise onun bütün zulüm ve işkencesine rağmen 20.800.000 dirheme düştüğünü hatırlatmak, bir fikir verme adına yeter zannediyoruz.

Pekalâ Hz. Ömer ne yapmıştır? Hz. Ömer, fethedilen toprakları, oraların fethinde emeği geçen gazilere ganimet olarak vermemiştir. Eğer ganimet olarak verilirse, halkın bir kısmının çok zengin, bir kısmının ise alabildiğine fakir olarak kalacağını, bunun ise Kur'ân'ın yasakladığı "malın belli ellerde dolaşmasına" (Haşır, 59/7) sebep olacağını ifade etmiş ve sahâbenin ileri gelenlerini de yanına alarak bu uygulamayı değiştirmiştir. Hz. Ömer, Haşr sûresinin 6. ve 7. âyetlerini delil göstererek, fethedilen yeni arazilerde gelecek nesillerin de hakkının bulunduğu hareketle, bu arazilerin devletin malı olduğunu söylemiş, intifa hakkını da haraç veya oşür denilen belli oranlardaki vergi karşılığında ziraat yapmak isteyenlere vermiştir. Hatta Hz. Ömer bu uygulama ile de yetinmemiş, Allah yolunda mücadele eden askerlerin tarım ile meşguliyetini yasaklamıştır.

Evet, Hz. Ömer'in, Irak, Mısır ve Suriye gibi İslâm toprakları içine yeni katılan yerlerdeki arazi sistemini bu şekilde göre ayarlaması, topraklarının yerli ahalinin ellerinde kalmasına; vergi miktarlarının eskiye nispetle düşük olması, vergi kaçığının azalarak gelirlerin çoğalmasına ve hepsinden öte fetihlerin daha da hızlanmasına vesile olmuştu. Çünkü İslâm'ın bu uygulamasını duyan ve baştaki idarecilerin zulümlerinden bıkan zavallı fakir halk, İslâm ordularının bir an önce kendi ülkelerini fethetmelerini beklemeye başlamış, nitekim İslâm orduları da gittikleri bu yerlerde karşılarında sadece kral ve ordusunu bulmuş, halk tabakasından destek görmüşlerdir. Mesela, Mısır'da Kıbtî çiftçiler Romalılara karşı Müslümanlara yardım etmişlerdir.

Netice itibarıyla; İslâm'ın 14 asır önce getirmiş olduğu devlet hayatına ait bu malî hükümler, Hz. Ömer gibi kılı kırk yararcasına yaşayan ve uygulayan bir şehsuvar bulunca, maşerî vicdanda -Hıristiyan, Yahudi hatta müşrik de olsa- kabul görmüştür.

5) Hukukî Düzenlemeler

Adalet, bugünkü nesillerin tam anlamıyla hayatın her kademesinde tatbikini görmeyi çok arzuladıkları bir kavram. Hz. Ömer döneminde adalet ise çoklarının -mü'min olsun, kâfir olsun- o şekliyle tahakkukunu beklemedikleri ve kimsenin gözünün yaşına bakmadan kılı kırk yararcasına hayatın her sahasında tatbik edilen müşahhas bir olgudur. Evet, “Adalet mülkün esasıdır.” vecizesi Hz. Ömer’e isnad edilen bir sözdür ki o, hayatında bu çizginin dışına bir an için bile olsa çıkmamıştır. Buna binaen aradan 14 asır geçmiş olmasına rağmen bugün hâlâ Hz. Ömer denilince, öncelikle adalet kavramı akla gelir.

Daha önce bahsedildiği üzere aslında Hz. Ömer’in hayata tatbik ettiği şey, İslâm’ın adaletidir. Ama çokları bunu bir zühul eseri olarak Hz. Ömer’e mâl etmiştir. Gerçi, bunu yapanları haklı çıkaracak, adalet alanında pek çok uygulaması vardır Hz. Ömer’in. Fakat buna rağmen işin gerçek vechesinin de hatırlardan uzak tutulmaması gerektiği kanaatindeyiz.

Evet, Hz. Ömer, İslâmî gelişimin tarihî seyri içinde adalet mekanizmasını kurumsallaştırmış, kâdılık müessesesini kurmuş, vilayetlere bizatihi kendisi hâkimler tayin etmiş, muhakeme usulü hakkında fermanlar neşretmiştir. Hatta söz buraya gelmişken sizlere Romalıların hukuk ve adaleti sağlamakla ilgili girişimlerinden bir örnek verelim.

Romalılar, M. Ö. 451 yılında Yunanistan’a bir heyet gönderip 12 maddelik bir kanun mecmuası hazırlatmış ve bu maddeler kurşun levhalar üzerine kazınarak Roma’da teşhir edilmiştir. Öyle ki bu mecmua Romalılara göre pek çok filozofun yazılarından daha kıymetlidir. Kıyaslama yapılabilmesi için Roma Kanunnamesini, ardından da Hz. Ömer’in neşr ve ta’mim ettiği fermanı iktibas ederek, bu konuda verilmesi gerekli olan hükmü siz okuyucularımıza bırakalım.

1. Mahkemeye çağrıldığınız zaman muhalifiniz ile beraber derhâl geliniz.
2. Dava edilen kişi davaya icabet etmezse onu zorla celbetmek için şahidlerinizi gösteriniz.
3. Dava edilen firar etmeye yeltenirse, onu zorla tutabilirsiniz.
4. Dava edilen hasta veya çok ihtiyar ise mahkemeye gelmesi için ona vasita veriniz. Aksi hâlde mahkemeye gelmeye icbar edilemez.
5. Dava edilen bir kefil gösterirse, onu bırakmamalısınız.
6. Zengin kişinin kefil ancak bir zengin kişi olabilir.

7. Hâkim iki tarafın mutabakatı ile dava hakkında karar verir.
8. Hakim bir davayı sabahtan öğleye kadar dinler.
9. Hüküm öğleden sonra tebliğ edilir.
10. Güneş battıktan sonra mahkeme faaliyetini tatil eder.
11. Tarafeyn davalarını hakeme tevdi etmek isterlerse, kefalet vermelidirler.
12. Şahid göstermeyen davacı, davasını dava ettiği kişinin evinin önünde bağıarak anlatır.

İşte Avrupa'nın iftihar ettiği Roma Devletinin kanunları..!

Şimdi de Hz. Ömer'in hâkimlerine gönderdiği fermanı:

“Allah'a hamdolsun. Şunu bil ki adalet mühim bir mükellefiyettir. Huzurunda, refakatinde ve kararlarında halka eşit muamele et ki zayıf olanlar adaletten ümitlerini kesmesinler, yüksek mevkide olanlar da kayırılmayı ümit etmesinler. İspat mükellefiyeti davacıya aittir. İnkâr edene yemin etmek düşer. Gayr-i meşruu meşru; meşruu gayr-i meşru kılmamak şartı ile uzlaşmak caizdir. Mütalâa ettikten sonra (eğer evvelki kararın hatalı görünüyorsa) seni dünkü kararını değiştirmekten hiçbir şey men etmesin. Şüphede olduğun bir mesele hakkında Kur'ân veya Peygamberin (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetinde bir şey bulamadığın zaman, meseleyi tekrar tekrar düşün. Emsaller ve benzer vakaları tefekkür et ve kıyas yaparak karar ver. Şahit göstermek isteyen şahıs için bir vade tespit edilmelidir. Eğer davasını ispat ederse, onun hakkını ver. Aksi hâlde dava reddedilmelidir. Dayak cezasına çarptırılmış, yalancı şahitlik yapmış, miras ve nesepte şüpheli kişiler hariç bütün Müslümanlara (şahitlik için) güvenilir.”

Şiblî Numanî, bu fermanı naklettikten sonra maddeler hâlinde şu değerlendirmeyi yapıyor.

1. Bir hâkim işgal ettiği mevki itibarı ile herkese eşit muamele etmelidir.
2. İspat külfeti bir kaide olarak müddeiye (iddia makamına) aittir.
3. Dava edilenin ispat veya şahitleri yoksa yemin ettirilmelidir.
4. Bir davada taraflar uzlaşabilirler, şu şartla ki bu uzlaşma kanuna muhalif olmamalıdır.

5. Kâdı kendi iradesi ile verdiği hükmü tadil edebilir.

6. Bir davaya bakmak için bir tarih tayin edilmelidir.

7. Dava edilen, muayyen günde isbat-ı vücut etmezse, hakkında gıyaben karar verilebilir.

8. Kanunen hüküm giymemiş ve yalancı şahitlik yapmamış olan her Müslüman şahitlik yapabilir.

6) Ceza Hukukundaki Yenilikler

İlahî ve beşerî bütün sistemlerde, sistemi korumaya ma'tuf ceza hükümleri vardır. İslâm da bünyesinde ceza hukukunu barındırmaktadır. Şu kadar var ki İslâm, suç yollarının kapatılması, -şayet suç işlendi ise- suç-ceza arasındaki münasebetleri, ardından da suçluya davranış şekilleri veya suçun isbatı yönlerinden, sair sistemlerden farklılık arz eder. Fakat her şeye rağmen suç işlendi, suçlu yakalandı ve mesele şu ya da bu vesile ile hâkime arz edildi ise artık bundan geriye dönüş bahis mevzû değildir. Suçlu kim olursa olsun, hadîsin beyanına göre Peygamberin kızı bile olsa cezasını görecektir.

İşte Hz. Ömer, İslâm Ceza Hukuku'nun getirmiş olduğu prensipleri sistematize ederek, onların hayata tatbiki hususunda, sair meselelerde olduğu gibi -tabir caizse- altyapı çalışmaları yapmıştır. Mesela zabıta müessesesi teşkil etmiş, onlara yetkiler vermiş ve ilk hapishaneyi kurmuştur.

7) Askerî Alandaki Yenilikler

İslâm, gerek getirmiş olduğu umumî hükümler ve gerekse müntesiplerine mükellefiyet olarak yüklemiş bulunduğu ahkâm itibarıyla, her bir ferdi her an düşman kuvvetleriyle savaşa hazır hâlde bulundurur. Bu itibarla İslâm'da her fert hazır asker veya bütün Müslümanlar hazır ordu demektir. Fakat takdir edersiniz ki tamamıyla iman, aşk, şevk, âhiret iştihakı, Cennet arzusu, şehid olma heyecanı, Cemalullahla buluşma isteği gibi manevî değerler üzerine kurulmuş bu müessesenin, insanı dünyaya bağlayabilecek umdelerin çoğalması nedeniyle özelliklerini kaybetmesi ve tabi ki bunun sonucu olarak cihad düşüncesinin akamete uğrayıp, Müslümanların düşman güçler önünde yenilmesi her zaman bahis mevzuu olabilir. Onun için hayatın sair ünitelerine getirilen düzenlemeler gibi askerî üniteye de bir düzenlemenin getirilmesi şart ve elzemdir. Zaten İslâm'ın savaş hukuku adına getirmiş olduğu hükümler, bunu

sistemize etmek için büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Buna bir de mü'minlerin cihad ihtiyaçlarını ve İslâm'ın Hz. Ömer döneminde ulaşılmış olduğu seviyeyi de katarsak, meselenin çok rahatlıkla halledilebilecek olduğu meydana çıkacaktır.

Hiz. Ömer, hilâfeti döneminde düzenli ve sistemli bir ordu kurmak için girişimlerde bulundu. Bütün Müslümanları nüfus sayımı yaptırarak kütüklere kaydetti. Eli silah tutabilecek konumda olanları tesbit etti. Ordu merkezleri için stratejik hüviyete sahip yerler ayarlayıp, oralara kışlalar yaptırdı. Ordu teçizatı için gerekli olan mekânlar inşa etti. Mesela, Medine'de 32 bin atı bünyesinde barındıran ağıllar yaptırdı. Ayrıca bu büyük merkezlerin yanı başında, belli mesafelere askerî konaklar ilave etti. Askere almalarda yeni düzenlemeler yaparak, İran, Rum, Hind ve Yahudileri de orduya asker olarak kabul etti. Askerlerin -daha önce de değindiğimiz gibi- başka işlerle meşgul olmaması için onlara yüklü maaşlar verdi.

8) Divan Teşkilatı

Hiz. Ömer'in devlet sistematiğine ait yaptığı düzenlemelerin en başında belki de kurmuş olduğu divan teşkilatı gelir. Kaynaklar divan teşkilatının kurulma gerekçesiyle ilgili olarak genelde birbirine yakın malûmat vermektedir. Şöyle ki daima ilerleme kaydeden fetihlerle İslâm devletinin gelirleri gün geçtikçe artmaktaydı. Eskiden çok dar çapta ve az miktarda Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) veya Hiz. Ebû Bekir'de toplanan gelirler (humus-cizye-haraç), Medine'de bulunan Müslümanlardan evlilere iki, bekârlara bir hisse olmak üzere dağıtılıyordu. Hiz. Ömer zamanında ise bir yandan gelirler alabildiğine artıyor, öte taraftan İslâm teb'ası da gün geçtikçe de çoğalıyordu. İşte bu aşamada Hiz. Ömer, bazı teklifleri değerlendirerek divan teşkilatını kurmuştur. Bu divana Müslüman teb'anın çoluk-çocuk ayırt etmeksizin adını yazdırmış, daha sonra da devlet hazinesinde biriken gelirleri yılda bir defa "atiyye" adı altında dağıtmıştır.

Hiz. Ömer zamanında devlet gelirleri şu kalemlerden oluşmaktaydı.

1) Humus: Savaş sonucu elde edilen ganimetlerin beşte bir hissesi demektir ki hazinede toplanır ve ümmetin ihtiyacı olan kalemlere harcanırdı.

2) Fey: Bu da Hiz. Ömer'in gayr-i müslimlerden aldığı çeşitli vergilerin toplamına verilen bir addır. Yani cizye, haraç, ticaret malları vergisi gibi.

Hz. Ömer burada biriken gelirleri Efendimiz ve hassaten Hz. Ebû Bekir döneminden çok farklı olarak Müslüman halka eşit olarak değil de İslâm'a girişlerindeki öncelik, göstermiş oldukları yararlılıklar veya Hz. Peygamber'e yakınlık gibi hususları önde tutarak belli bir sıralama içinde dağıtmıştı. Hz. Ömer "Ben Resûlullah'a karşı savaşanlarla, Resûlullah'ın safında düşmanlara karşı savaşanları bir tutmayacağım." demektedir ve bu tasnif ve tertibe göre yıllık hisseleri ayarlamaktaydı. Mesela, Hz. Âişe'ye on iki bin, Efendimizin sâir hanımlarına on bin dirhem, Bedir Savaşı'na katılanlara ise beşer bin dirhem tahsis etmiştir.

Atiyye adı altında dağıtılan yıllık para dağıtımında listelere yeni doğmuş çocukları ve mevâlîyi (âzâd edilmiş köleleri) de dâhil etmesi dikkate şayan bir husustur.

Bunun yanı sıra Hz. Ömer, ister köle, ister erkek-kadın, isterse mevâlî olsun, herkese aylık yiyecek verilmesini de kararlaştırmış, bu hususta ortalama bir ölçü vaz'ederek, o miktar erzakı dağıtmıştır.

Kısa kısa tarihî bilgiler ışığında sunmaya çalıştığımız bu bölümü de bitirirken, bu konuda nerdeyse müstakil eser denilebilecek Ebû Ubeyd'in Kitâbu'l-Emvâl'ini ilgilenenlere hatırlatmadan geçemeyeceğiz. Evet, Kitabu'l-Emval her ne kadar, Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn dönemindeki iktisadî gelişmeleri ele alan bir kitap ise de yazarın girişinde belirttiği gibi âdetâ Hz. Ömer devrinin iktisadî gelişmelerini anlatan bir kitap görünümündedir. Onun için mevzu ile ilgili geniş bilgi edinmek ve araştırma yapmak isteyenlere Ebû Ubeyd'in söz konusu eseri yanında, Ebû Yusuf'un Kitâbu'l Harâc'ına bakmalarını tavsiye ederiz.

Takdir edersiniz ki Hz. Ömer'in 10 yıllık hilâfeti boyunca devlet sistematigine ait getirmiş olduğu düzenlemelerin hepsini kendisine ayırdığımız bu bölüm içinde kaydetmemiz, değerlendirmelerde bulunmamız, uygulamalardan misaller vererek meseleyi mücerred olmaktan çıkarıp müşahhas hâle getirmemiz imkânsızdır. Evet, onun sadece Beytül mâle ait düzenlemeleri adına doktora tezlerinin yapıldığı, bu konuda kitapların yazıldığı nazara alınacak olursa, yukarıda ifade ettiğimiz hükmün doğruluğunu zannediyorum sizler de tasdik edersiniz. Onun için Hz. Ömer'in sekiz madde içinde kaydettiklerimizin dışında sistematize ettiği meselelerin bazılarını yazarak bu faslı kapatıyoruz.

1. Fetva meselelerini belli bir düzene koyarak iftâ müessesesi diyebileceğimiz bir müessese kurmuştur.

2. Şehirlerin imarı için yapılacak işler yine standart hâle getirilmiş ve bugünkü anlamda bir bayındırlık müessesesi kurmuştur.

3. Basra, Kûfe, Fustat, Musul ve Cizre gibi şehirler onun zamanında kurulmuştur.

4. İslâm'ın tebliği, Kur'ân'ın öğretiminin tanzimi, öğretiminin geniş bir alana yayılması, bunun için öğretmenlerin tanzimi, hadîs, fıkıh gibi ilimlerin bir mânâda tedvin ve tedrisi, ihtiyaç duyulan yerlere yeterli sayıda cami inşası, Mescid-i Nebevî'nin gelişen şartlar çerçevesinde genişletilmesi gibi dinî işlere ait şeyler de yine teessüs ettirilen bir teşkilatın gözetimi altında yapılmış ve yaptırılmıştır.

5. İslâm'ın yayılması ve genişlemesi neticesi muhatap olunan Müslüman olmayan yeni kitlelere yani zimmîlere ait kanunî düzenlemelerin yapılması

6. Hz. Peygamber zamanında vâki olmayan ve dolayısıyla hükmü bilinmeyen yeni meselelere karşı tavır belirleme, onlara Kitap ve Sünnet çerçevesinde hükümler verme, yine Hz. Ömer'in riyaseti altında yapılan düzenlemelere göre belirlenmiştir. Yani ahabın hemen hemen bütününün katıldığı meşveret meclislerinde meseleler enine-boyuna tartışılmış, içtihad edebilecek konumda bulunup yeterli bilgiye sahip olan insanlar görüşlerini müdellel bir şekilde beyan etmişler, böylece meseleler vuzuha kavuşmuştur. O dönemde takip edilen bu ve benzeri metodlar, sonraları bir sistem olarak vaz' edilmiş ve o gün bugün ümmet-i Muhammed'in bir başvuru kaynağı olmuştur.

d. İdareci Olarak Hz. Ömer

İdarecilik bir anlamda Allah vergisidir. Yaratılıştan verilen kabiliyetlerle yani vehbî olan istidatlarla, insanda açığa çıkan ve şartlarını bulduğunda da gelişen bir özelliktir idarecilik. Her ne kadar bu konuyla ilgili okullarda daha öncekilerin tecrübelerinin kaydedildiği kitaplar ders olarak okutuluyor, bilgi ve tecrübeler sistematize edilip kanunlar, yönetmelikler hâlinde idarecilerin eline veriliyorsa da şayet bir insanda vehbî olarak idarecilik vasfı yoksa, sonradan elde edilen bilgilerin idareci konumunda bulunanlara çok da faydası olmayacaktır. O kişi iyi bir bürokrat olsa da iyi bir idareci olamayacaktır. Ama vehbî olan istidat ve kabiliyetler, bu bilgilerle de desteklenirse, o zaman ortaya, çağır açabilen mükemmel bir idareci çıkacaktır.

Evet, idare edilecek olan insandır. İnsanı idare etmek ise yılanları, çıyanları, aslanları idare etmekten çok daha zordur. Zira insan, mahiyeti itibarıyla âla-yı illiyyînden, esfel-i sâfilîne

kadar, yani melekleri geride bırakabilecek seviyelerden, şeytanları geride bırakabilecek derekelere düşebilecek bir konumdadır. Mahiyeti böylesine karışık insanı idare etmek alabildiğine güçtür. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Allah beni farzlarla emrettiği gibi insanları idare etmekle de emretti.”[Kenzû'l-Ummal, 3:407, (hd. no: 7168).] buyurarak bu hakikate parmak basar.

Hız. Ömer, doğuştan idarecilik potansiyeline sahip bir insandır. Bu insan Hız. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi bir Rehber'in ve Önder'in eline düşüp, O'nun ocağında yaklaşık 18-19 yıl pişince ve bunlar İslâm'ın kanun ve kuralları ile çerçeve altına alınınca, karşımıza 14 asırdan bu yana dost-düşman herkesin takdir etmek zorunda kaldığı bir Hız. Ömer çıkmıştır. Nitekim kendisi hilâfetle alâkalı bir sözünde şöyle diyor: “Kendinde dört vasıf bulunmayan bir kimsenin bu işi yüklenmesi doğru değildir. O dört vasıf; gevşeklik derecesinde olmayan yumuşaklık, hırçnlık derecesinde olmayan sertlik, cimrilik derecesinde olmayan tutumluluk ve israf derecesinde olmayan cömertlik. Bu dört vasıftan birisi insandan düşerse, diğerleri de bozulmuş olur.”

Evet, Hız. Ömer, idare edilen insanların, başlarındaki idarecide görmek istedikleri bütün vasıflara sahip birisiydi. Evvela o, bu kadar geniş coğrafyaya sahip bir devletin lideri olarak, gayet sade bir hayat sürdürüyordu. Giyim kuşamından, yeme ve içmesine, yaşadığı mekândan, mal varlığına varıncaya kadar deve çobanlığı yaptığı dönemlerdeki gibi sade durumunu devam ettiriyordu. Yani ne hazinelerin ağzına kadar dolu olması, ne İslâm devletinin sınırlarının alabildiğine genişlemesi, ne Bizans'ın zayıflatılması ve ne de Fars imparatorluğunun yerle bir edilerek İslâm'ın yegâne güç hâline gelmesi ve Hız. Ömer'in bu işin başı olması, onda zerre kadar bir değişiklik yapmamış ya da yapamamıştı. Yani dünya bütün yönleri ve bütün cazibesi ile Hız. Ömer'in yüzüne gülmesine rağmen o bunlara iltifat etmemişti. Tabi ki bu hâl, özellikle Bizans'ı, Fars'ı ve İslâm öncesini bilen halk üzerinde tesirini icra ediyor ve durum ma'şeri vicdanda hüsn-ü kabulle karşılanıyordu.

Halkın kendisini sevmesi için ne yapıyordu Hız. Ömer? Ne yapıyordu ki halkın gönlüne taht kurabiliyordu? Birkaç misali teferruatıyla bazılarını da satır başları hâlinde sıralayalım:

1) Hız. Ömer, teb'a ve raiyyetine karşı alabildiğine vefalıydı. O, ölümle pençeleştiği devrelerde “Ebû Ubeyde hayatta olsaydı, yerime onu tavsiye ederdim.” dediği can yoldaşı, ümmetin emini Ebû Ubeyde'yi Amvas'taki veba salgını sırasında ziyarete gitmiş, daha sonra Abdurrahman b. Avf'ın “Bir yerde veba çıktığını duyarsanız, oraya adımınızı atmayın; bulunduğunuz yerde veba

baş gösterirse, o zaman oradan çıkmayın.”[Buhârî, Tıp, 30.] hadîsini hatırlatması üzerine arkadaşını ziyaret edemeden, onu son bir kere daha göremeden hicran ve hasret içinde geri dönmüştü.

Hız. Ömer, cemaati ne kadar kalabalık olursa olsun, arkasında saf bağlayanları tanır, birisini birkaç gün göremeyince derhâl onu sorar, araştırırdı. Nitekim bir gün daimî olarak cemaate gelen ismini bilemediğimiz bir genci görememiş, öldüğünü söylediklerinde de koşa koşa mezarına giderek ziyaret etmiştir.

Hız. Ömer bazen tebdil-i kıyafet eder bazen de o yalın ve sade hâliyle Medine’yi köşe-bucak dolaşır, halkın rahatını temin için geceleri bekçilik yapar, muhtaç ve muztar olanların yardımına bizzat kendisi koşardı.

Kendi nefsi, aile ve akrabalarından önce teb’a ve raiyyetini düşünürdü. Onlara karşı vefakâr ve fedakârlığın zirvesinde denebilecek bir hasletle davranması, onu Hız. Ömer yapan hususların başında gelir. Buna ait bir rivayeti Hız. Enes anlatıyor: “Bir gün Hız. Ömer’in karnı -açlıktan-guruldamişti. Bu, kıtlık senesinde oldu. Kendisi sadece zeytin yiyerek açlığını gideriyordu. İşte o an Hız. Ömer parmağıyla karnına dürterek ‘Gurulda bakalım. Zira insanlar refaha kavuşuncaya kadar yanımızda sana verecek ondan başka bir şey yok.’ dedi.”

Bu faslı Muaviye b. Hadic’in rivayet ettiği şu vak’a ile bitiriyoruz: “Amr b. el-Âs (radıyallahu anh) beni İskenderiye’nin fethi sebebiyle Ömer b. el-Hattab’a (radıyallahu anh) gönderdi. Öğle vakti Medine’ye vardım, bineğimi mescidin kapısının önüne bıraktım. Sonra mescide girdim. Birden Ömer’in (radıyallahu anh) evinden çıkan bir cariye beni yolcu kıyafetimle gördü ve hemen geri döndü. (Hız. Ömer’e) ‘İcabet buyurun ey Mü’minlerin emiri!’ dedi. Ömer; ‘Ey cariye! Yiyecek bir şeyler var mı?’ dedi. Cariye ekmek ve beraberinde biraz yağ getirdi. Ömer: ‘(Buyur) ye!’ dedi. Ben de sıkıla sıkıla yedim. Ömer ‘Ye! Ye! Yolcu yiyecekten hoşlanır.’ dedi. Ben sıkıla sıkıla onu da yedim. Sonra Ömer, ‘Ey Muaviye mescide geldiğin vakit kendi kendine ne dedin?’ diye sordu. Ben de ‘Mü’minlerin emiri her hâlde kaylûlede diye düşündüm.’ dedim.

Ömer ‘Ne diyorsun sen? (veya ne kötü zannetmişsin). Şayet ben gündüz uyuyacak olursam, halkımı zayi ederim; ve eğer gece uyursam bu sefer de kendimi zayi ederim. Durum böyle iken, nasıl uyunur ey Muaviye!’ dedi.”

2) Hız. Ömer’in alçak gönüllülüğü, insanlar içinde insanlardan biri gibi davranabilmesi, onu yücelten vasıfların başında gelir. Herkesin kendisine gıpta ile baktığı bir konuma sahipti.

Senelerce Allah Resûlü'ne arkadaşlık etmişti. İslâm'a en zor dönemlerinde sahip çıkmıştı. Hakkında Efendimiz tarafından söylenen onlarca hadîs vardı. Ve hepsinden öte İnsanlığın İftihar Tablosu tarafından Cennet'le müjdelenmişti. Evet, bütün bu vasıflarına rağmen o, münafık olmaktan endişe ediyor, bunun için Allah Resûlü'nün, ümmeti içindeki münafıkların adlarını söylediği Hz. Huzeyfe'yi daima sıkıştırıyordu. Yine o, Efendimizin “Üveysü'l-Karnî'yi görürseniz, kendisinden dua talep edin.” hadîsine dayanarak, ondan dua talep edebilmek için Üveysü'l-Karnî'yi yana yakıla arıyor ve arattırıyordu.[Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 223-225]

“İdareci olarak Hz. Ömer” diye adlandırdığımız bu bölümü bitirmeden evvel neden bu başlığı kullandığımız hakkında mütalâalarımızı serdetmek istiyoruz. Hz. Ömer halîfe olduğunda bu göreve getirilmeden önceki vasıflarını aynıyla muhafaza ediyor, hatta halîfelik vazifesinin üzerine yüklediği mükellefiyetin ağırlığından dolayı da bunları daha bir hassasiyetle yaşıyordu. Zaten Hz. Ömer gibi birisinden de bu beklenirdi. O bir gün kızının “Ey emire'l-mü'minin! Sen üstündekinden biraz daha yumuşak bir elbise giysen, şimdiki yemeğinden daha bir has yemek yesen olmaz mı? Allah geniş rızıklar vermiş, her şey boldur.” demesi üzerine “Sana soruyorum. Hz. Peygamberin çektiği hayat sıkıntısını hatırlamıyor musun?” dedi ve ardından bu soruyu o kadar çok tekrar etti ki Hz. Hafsa ağlamaya başladı. Peşi sıra “Vallahi bir daha böyle söylemeyeceksin. Bilmez misin, eğer ben güç yetirseydim, Peygamber ile Ebû Bekir'in şiddetli yaşantısının benzerinde ortakları olacağım. Umulur ki ben bu şiddetli hayatı yaşamak sûretiyle geniş bir hayata vâsıl olabileyim.” diyen bir insandır Hz. Ömer. İşte biz Hz. Ömer'in idarecilik döneminde cereyan eden bu ve buna benzer olaylardan dolayı bu başlığı atmaya uygun gördük.

Evet, Hz. Ömer haramlardan alabildiğine sakınırdı, halîfe olduğunda beytûlmalden kifaf-ı nefis miktarında maaş almıştır. Misk ve amberlerin tartı ile taksiminde, hanımı Atike, elini-yüzüne sürer de bu suretle hissesine düşenden daha fazla alır diye endişe etmiş, onu ikaz etmiştir. Mescide taksim olunmak üzere getirilen dünya malı karşısında hıçkırığa hıçkırığa ağlamış ve “Bu var ya bu, Allah'a yemin olsun ki bunun verildiği her toplumun arasına düşmanlık ve buğz girmiştir!” demiştir. Yanına gelip aşırı yemek yiyen bir heyete “Eğer isteseydim ben sizin yediğiniz gibi güzel yemekler yapıp yiyebilirdim. Fakat biz, dünyamızı ahiretimize bırakıyoruz.” diyerek onların yüzlerini âhirete çevirmeye çalışmıştır.

Benzer bir vaka kendisi ile oğlu Abdullah arasında geçmiştir: İbn Ömer'in “Çocuklarım et istiyor, onlara et almak istiyorum!” sözüne “Demek canınız ne zaman neyi isterse siz onu hemen alıyorsunuz! O zaman sizin için; ‘Siz bütün zevklerinizi dünya hayatında bitirip

tükettiniz.’ (Ahkâf, 46/20) âyetinin hükmü nerede kalır.” diyerek karşılık vermiştir. Evet bu ve buna benzer nice vasıflarıyla örnek bir insan, örnek bir Müslüman, örnek bir idareci hüviyeti sergileyen Hz. Ömer’e canlar kurban. Rabbim bizleri onun şefaatine nail olan kullarından eylesin.

9. Hakkında Vârid Olan Hadîslerden Bir Demet

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğin kendisine bahsettiği fetanet, basiret ve firasetin ötesinde insanî meleke ve tecrübeleri ile cahiliye döneminde Hz. Ömer’i keşfetmiş ve onun Müslüman olması için dua dua Rabbine yalvarmıştı.[Bkz. Tirmizî, Menâkıb, 17; Müsned, 2/95]

Zaten Hz. Ömer de sergilediği hayat ile böylesi iltifatlara mazhar olması gerektiğini bir kanaat-ı râsihe hâlinde 14 asırdan bu yana bütün inananlara kabul ettirmiştir. Evet, o bir gün Hacerü’l-Es’ad karşısında “Biliyorum ki sen bir taşsın; fayda da vermezsin, zarar da. Eğer Resûlullah’ı seni öperken görmemiş olsaydım, ben de seni öpmezdim.”[Buhârî, Ahkâm, 51.] diyerek aklına, mantığına rağmen Resûl-ü Ekrem’e bağlılığını isbat eden bir kâmettir. O, Allah Resûlü’nün evinin içindeki sadeliğinden dolayı hıçkırığa hıçkırığa ağlayan, hasırın Nebiler Serveri’nin vücudunda iz bırakması karşısında duygu ve düşüncelerini açığa vuran; cihanın başına taç büyük bir velidir.[Buhârî, Tefsiri’s-Sûre, 66, 2; Müslim, Talak, 31] O, umre yapmak için Nebiyy-i Ekrem’den izin alırken “Kardeşim, duana bizi de ortak et”[Ebû Dâvûd, Vitir, 25; İbn Mace, Menâsik, 5.] taltifi ile şereflenen ve bu taltifi ömrünün sonuna kadar başında bir taç, tacında bir sorguç olarak taşıyan firasetin, mantığın, dehânın temsilcisidir.

O, Üsâme b. Zeyd’e daha fazla maaş vermesi karşısında, oğlu Abdullah’ın “Babacığım, benim Üsâme’den ne eksik yanımla veya onun benden ne fazlalığı var ki ona daha fazla maaş veriyorsun?” sorusuna “Oğlum, onun senden fazla olan tarafını veya senin ondan eksik yanını bilmiyorum. Ancak bildiğim bir şey var; o da Allah Resûlü, onun babasını senin babandan ve Üsâme’yi de senden daha çok seviyordu.” cevabını vererek Nebiler Serveri’ne her şeye rağmen bağlılığını izhar eden muhteşem bir dimağdır.

İşte bu ve bunun gibi yüzlerce yüce ve yüksek vasıf sahibi, küfre karşı bükülmez kol, bükülmez bel ve temenna durmaz kâmet karşısında Allah Resûlü de onun gerçek vechesini lâl ü güher gibi beyanları ile bize bildiriyor. Söz Sultanı, bu hafıza dâhisi, idarî ve siyasî deha için şöyle buyuruyor:

1. Güneş, Ömer'den daha hayırlı bir kimse üzerine doğup batmadı.[Tirmizî, Menâkıb, 18.]
2. Allah, hakkı Ömer'in diline ve kalbine koydu.[Ebû Dâvûd, Harac, 18]
3. Yüksek derece sahiplerini onların altında olanlar görür. Tıpkı sizin semanın ufkunda doğan yıldızı görmemiz gibi. Ebû Bekir ve Ömer onlardandır.[Tirmizî, Menâkıb, 18.]
4. Benden sonra peygamber olsaydı, bu Ömer olurdu.[Tirmizî, Menâkıb, 18.]
5. Ümmetimin arasında mülhemûn (ilham olunan) vardır. Eğer bu bir kişi ise bu Ömer b. Hattâb'dır.[Tirmizî, Menâkıb, 18.]

Allah Resûlü'nün, Hz. Ömer'le ilgili beyan buyurduğu daha başka hadîsler için hadîs kitaplarının Fedâilü's-Sahâbe ve Menâkıb bölümlerine bakılabilir.

10. Hz. Ömer'in Sözlerinden Seçmeler

Bu bölümde hiçbir yorum yapmaksızın, sadece Hz. Ömer'in bazı sözlerini iktibas ederek, onun düşünce ufkunu gözler önüne sermeye çalışacağız.

1. Ahnef'e; "Ey Ahnef! Kimin gülmesi çok olursa, heybeti azalır. Kim (biriyle) alay ederse, kendisiyle de alay edilir. Kim bir şeyi çokça yaparsa, (o kişi) onunla bilinir. Çok konuşan kimsenin çok sakâtâtı olur. Çok sakâtâtı olan kişinin hayâsı azalır. Hayâsı az olan kişinin verâsı da azalır. Kimin de verâsı az ise artık onun kalbi ölmüştür."
2. Valilerine; "Sizi saltanat sürmek, tahakküm ve tecebbür etmek için tayin etmedim. Siz hidayet rehberi olacaksınız, herkes size uyacaktır. Binaenaleyh Müslümanların hukukunu temin ediniz. Müslümanları dövmeyiniz ki zillete duçar olmasınlar. Onları haksız yere övmeyiniz ki şımarmasınlar. Kapılarınızı yüzlerine kapamayınız ki güçlüler zayıfları yemesinler. Kendinizi Müslümanlardan üstün görmeyiniz ki zulme duçar olmasınlar."
3. "Her şeyde teennî ile hareket etmek lazımdır; ancak âhîret işleri bundan müstesnadır."
4. "İlmi öğrenin. İlim, hilm ve vakarı da belleyin. Kendisinden ilim talep ettiğiniz kimselere karşı mütevazı olun ki sizden ilim talep edenler de size karşı mütevazı olsunlar. (Sakin) zorba âlimlerden olmayın. İlminiz, cehaletinizle beraber kaim olmaz."

5. “Kur’ân’a kap, ilme kaynak olunuz. Allah’tan günlük rızkınızı isteyiniz. Günahlardan pişmanlık duyan kimselerle oturup kalkın. Zira onların kalbi her şeyden yücedir. Allah’tan korkan kimse, öfkesinin arkasına düşmez ve her arzu ettiği şeyi yapmaz, âhîret olmasaydı dünyayı bu şekilde görmezsiniz.”

11. Vefatı

İnsanlık tarihine mal olmuş nice şahıslar vardır ki onların ölümleri aradan yıllar hatta asırlar geçse de hep gözyaşları, hicran esintileri ile hatırlanmış ve anılmıştır. Hz. Ömer de bunlardan birisidir. Hz. Ömer’in menfûr bir suikast neticesi şehid edilmesi de bu hicrana ayrı bir derinlik katan husustur; onun ölümünden bugüne 14 asır geçmiş olmasına rağmen hâlâ bu menfur olay, ehl-i imanın yüreğini dilgîr etmekte, gözyaşlarının ceyhun olmasına sebep olmaktadır.

Hz. Ömer, vefatına çok az bir süre kala, bir gün çarşıda Muğire b. Şube’nin kölesi Ebû Lü’lü ile karşılaşır. Ebû Lü’lü, efendisinin kendisine fazla miktarda vergi[İslâm Hukukunda kölelikten kurtulma vesilelerinden birisi de kölenin kendini sahibinden satın almasıdır. Köle çalışıp kazanır ve sahibinin istediği parayı getirerek hürriyetine kavuşur. Buna Müdebber denir.] yüklediğinden şikâyet eder. Sonra aralarında şu konuşma geçer.

– Ödediğin vergi ne kadardır?

– Günde iki dirhem.

– Ne işle meşgulsün?

– Marangoz, demirci ve nakışçıyım.

– Öyleyse bu vergi çok değildir. Ayrıca sen “İmkânım olursa rüzgârla çalışan bir yel değirmeni yaparım.” demişsin doğru mu?

– Evet, doğru.

– O hâlde bana öyle bir değirmen yap.

– Bir gün senin için yel ile çalışan bir değirmen yapacağım, doğuda ve batıda dillere destan olacak.

Bu konuşmanın ardından daha bir gün bile geçmeden, ertesi gün sabah namazında Ebû Lü’lü ilk saflar arasından sıyrılarak, yenine sakladığı iki başlı bir hançeri Hz. Ömer’e saplamaya başlar. Altı hançer darbesi vuran Ebû Lü’lü bunlardan birini o koca halîfenin göbeğinin altına

isabet ettirir. Zaten Hz. Ömer'i de öldüren bu darbedir. Hz. Ömer yaralarından kan akar vaziyette evine götürülür. Bir ayılıp bir bayılan Emirü'l-Mü'minin, ayıldığında namazı kılmadığını hatırlar ve "Namazı terk edenin İslâm'dan nasibi yoktur." sözünü sık sık tekrar eder.

Ayrıca kendisine kâtilinin kâfir bir köle olduğu bildirilince ölümünün iman sahibi bir insanın eliyle olmamasından dolayı Allah'a ham etmiştir.

Hz. Ömer, hançerleme olayından tam üç gün sonra vefat etmiştir. Bu üç gün içinde cereyan eden olaylar arasında en önemlisi, kendisinden sonra halîfenin tesbiti adına yaptığı tavsiyelerdir. Bu safhanın tarihî boyutunu İslâm Tarihi kitabından birlikte takip edelim:

Hz. Ömer aldığı yaralardan dolayı ağırlaşınca kendisinden yerine bir halîfe bırakması istendi. Önce tereddüt etti. Sonra Hz. Ebû Bekir'i kastederek, "Halifeyi en iyi seçen o idi." dedi ve Resûlullah'ı kastederek "Arkada halîfe bırakanların en hayırlısı da O idi." dedi ve şöyle devam etti: "Eğer Ebû Ubeyde sağ olsaydı onu seçerdim. Çünkü Allah, onu niçin seçtiğimi bana sorunca, Resûlullah'ın onun için 'Bu ümmetin güvenilir adamı' dediğini duyduğumu söyledim. Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Salim sağ olsa onu da seçerdim. Şayet Rabbim niçin onu seçtiğimi sorarsa, Resûlullah'ın onun için 'Salim, Allah'ı en çok seven kimsedir.' dediğini duydum diye hesap verirdim." dedi. Sonra bir Müslüman, "Abdullah b. Ömer (kendi oğlu) için ne dersiniz?" diye sorunca Hz. Ömer, "Allah hayrını versin! Karısını boşamaktan âciz birini nasıl halîfe seçerim?" dedi.

Hz. Ömer ailesine hitaben, "İslâm ümmetinden bir ferdin davacı olması hâlinde, ailemden bir kişinin Allah'a hesap vermesi kâfidir. Yaptığım işlerde ailemi üzme bahasına bütün gücümü harcadım. Bir hatam oldu ise cezadan kurtulabilirsem, ne mutlu bana." dedi.

Tekrar bir halîfe seçmesi istendi. "Sizi hak üzere yönetecek en doğru birini göstermek isterim." dedi ve Hz. Ali'yi işaret ederek, Resûlullah'ın Cennet ehli olarak müjdelediği sahâbeyi saydı: "Ali b. Ebî Tâlib, Osman b. Affân, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Zübeyr b. Avvâm ve Talhâ b. Ubeydillah. Bunlar kendi aralarından birini seçsinler. Birini halîfe seçerlerse başarılı olduğu takdirde ona yardımcı olun, destek olun. Kendisine vazife verilen kimse de vazifesini hakkı ile yapsın." dedi. Sonra hilâfet işini havale ettiği bu şûrayı çağırdı ve onlara:

"Düşündüm ve sizi ümmetin ileri gelenleri, yetkili kişileri olarak buldum. Bu iş sizinle tamamlanacaktır. Resûlullah, sizlerden razı olarak ruhunu teslim etmiştir. Siz doğru oldukça bu

ümmetin durumundan endişe etmem. Fakat aranızda bir fikir ayrılığı çıkmasından ve bunun da ümmete sıçramasından endişe ediyorum” dedikten sonra onlara seçim için üç günlük bir süre verdi. Mikdad b. Esved’e (Amr) de “Beni mezara verdikten sonra bu kişileri bir evde topla, aralarından birini seçsinler.” dedi. Suheyb’e de üç gün namazı kıldırmasını emretti ve “Ali, Osman, Zübeyr, Sa’d, Abdurrahman b. Avf ve gelirse seyahatte olan Talhâ ve halifeliğe aday olmamak şartı ile Abdullah b. Ömer’i topla ve başlarında bekle; eğer beşi birini seçip, biri itiraz ederse boynunu kılıçla vur; eğer dördü biri üzerinde ittifak eder de ikisi itiraz ederse, o ikisinin kellesini uçur; eğer üçü anlaşır, üçü itiraz etse o takdirde Abdullah b. Ömer’i hakem yapın ve onun katıldığı tarafın seçimine uyun. Fakat onun seçimine de itiraz edilirse Abdurrahman b. Avf’ın bulunduğu tarafa uyun...” dedi.

İslâm tarihi içinde devlet başkanı seçiminde cumhurî idare tarzının en üst düzeyde örneğini teşkil eden bu mesele, her vesile ile İslâm’ı cumhuriyete tersmiş gibi göstermek isteyen kötü niyetli insanlara verilecek en güzel derstir zannediyorum. Bir mânâda Hz. Ömer, devlet başkanı seçiminde tavsiye ettiği bu uygulama ile bu düşüncenin Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Hz. Ebû Bekir tarafından uygulanmasa da İslâm’a zıt ve ters olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca bu tavsiyeye itiraz etmemekle beraber, ona uyararak halîfe seçimi yapan sahâbe-i kirâmın güzîde ferdlerini de işin içine katacak olursak, böyle bir seçim şeklinin İslâmî olmadığını söylemek İslâm’ı bilmemek ve anlamamak demektir.

Hz. Ömer’e suikast olayı ile vefatı arasında geçen halîfe seçim şeklinin yanında, cereyan eden bir-iki hâdise daha var ki onları da ehemmiyetine binaen kaydetmeden geçemeyeceğiz.

1. Hz. Ömer oğluna borçlarının yekûnunu sorar. Seksen altı bin dirhem karşılığını alınca “Eğer Ömer’in sülalesinin malları bunu karşılıyorsa, onların mallarından öde. Aksi hâlde Adıyy b. Kâ’b oğullarından iste. Onların malları da yetmezse git, bütün Kureyş kabilesinden iste!” der. Ayrıca “Mü’minlerin anası Hz. Âişe’ye git. Benden selam söyle. De ki: ‘Hattab oğlu Ömer, iki arkadaşının yanına defnedilmek için müsaade istiyor. Sakın ona Emirü’l-Mü’minîn deme. Zira bugün ben artık Emirü’l-Mü’minîn değilim.’ Abdullah b. Ömer babasının bu isteklerini yerine getirir. Hz. Âişe’nin defin yeri mevzuunda izin verdiğini söyleyince ‘Allah’a şükür. En büyük arzum bu idi. Bununla beraber ben öldükten sonra beni oraya götürün ve tekrar izin isteyin. İzin verirse oraya gömün, vermezse Müslümanların mezarlığına gömün.’ der.”

2. İbn Abbâs anlatıyor: “Hz. Ömer bıçaklandığında yanına gittim. O’nu “Ey Mü’minlerin Emiri! Sana müjdelersun, sevinmelisin! Zira Allah seninle yeni yeni şehirler kurdu, nifak ve

fitneyi ortadan kaldırdı. Yine senin sayende Müslümanların rızıklarını genişletti.” dedim. Bana “Ey Abbâs’ın oğlu! Sen beni iyi bir yönetici olduğum için mi methediyorsun?” dedi. Ben de “Ey Mü’minlerin Emiri! Seni, bunun dışında birçok güzel işlerinle de methediyorum” dedim. Bunun üzerine “Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki dünyaya nasıl gelmişsem, aynı şekilde günahım ve sevabım birbirine denk olarak gitmeyi ne kadar isterdim.”

Görüldüğü gibi Hz. Ömer’in ölüm döşeginde, ruhunu Rahman’a teslim edeceği anı gözleyen bir insan olarak, gerek kılamadığı namazı karşısındaki söylediği sözü, gerekse borçları ve defin yeri mevzuundaki hassasiyeti budur. Cennet’le müjdelenmiş olmasına rağmen âhiret endişesini bütün ağırlığı ile vicdanında taşıması ve dünyaya geldiği gibi gitmeyi istemesi, onun bize ne denli bir ruh insanı, gönül insanı olduğunu gayet net bir şekilde izah ediyor.

Evet, Hz. Ömer, bıçaklama olayından üç gün sonra hicretin 23. yılında (Ekim 644) 63 yaşında vefat etmiştir.

Onun vefatını müteakip cevher kadrini bilen nice insan, günlerce gözyaşı dökmüş ve düşüncelerini de açık kalplilikle ifade etmişlerdir. İşte onlardan birisi olan İbn Mes’ûd diyor ki; “Muhakkak ki Ömer, İslâm’ın korunaklı bir kalesi idi. İnsanlar o kaleden içeri giriyorlar ve çıkamıyorlardı. Fakat Ömer vefat edince, o kale dağıldı.”

Evet, İbn Mes’ûd’un dediği gibi Hz. Ömer bir kale idi. Vefatı ile o kale yıkıldı, fitneler saġnak saġnak yağmaya başladı. Zaten Allah Resûlü de gayb-bîn gözüyle bunu çok önceden görmüş ve ifade buyurmuşlardı.

12. Sonuç

Adını insanlık tarihine altın harflerle yazdırmış, her fırsat ve vesilede dost-düşman herkese kendinden takdirle bahsettirmiş devasâ bir kıymeti, hakkıyla değerlendirmek oldukça zordur. Bununla beraber onun hayatında köşe başlarını tutan, hafızalardan silinmeyip tarihte derin iz ve eserler bırakan uygulamalarla bu yüce kâmeti ele alıp, bazen yorum ve tahlil nev’inden, bazen de tarihî hâdiselerin intikali şeklinde bir yol izleyerek hakkında kısa da olsa bilgi vermeye çalıştık. Bütün bunlarda görüldüğü üzere Hz. Ömer, Müslüman olduğu andan itibaren yeryüzünde Hakk’ın müşahhas timsali, hakikatin yorulmaz, usanmaz takipçisi ve bekçisi olmuştur.

O, gerçek bir liderde olması gerekli tüm vasıfları taşıyan, hatta taşımakla kalmayıp onları zirve noktalarda temsil eden, bu suretle hem muasırlarına hem de aradan 14 asır geçmiş olmasına rağmen bize örnek olan gerçek ve hakikî bir liderdir. Yani o, son derece ciddiyet, vakar ve emniyet içinde, firaset ve basiretini isbat etmiş bir konumdadır. Devlet yönetiminde ehliyeteye önem veren ve adama iş değil de işe göre adam arayan bir anlayışta, hak ve hakikat karşısında -kendi görüşüne rağmen- anında durmasını bilen bir çizgide “tunç iradeli, polat sineli, çelik sadalı” bir şahsiyettir.